

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Мастер академске студије права

**Имовинска кривична дела са елементима
принуде – криминалистички и кривично –
правни аспект**

(мастер рад)

Ментор:

Доц. др Душица Миладиновић-Стефановић

Студент:

Предраг Димитријевић

М044/17-о

Ниш, 2018. година

UNIVERSITY OF NIS
FACULTY OF LAW

Master's academic studies of
law

Property crimes with elements of compulsion – the aspects of criminal law and criminalistics

(master's thesis)

Mentor:

Doc. dr Dušica Miladinović-Stefanović

Student:

Predrag Dimitrijević

M044/17-o

Nis, 2018.

Садржај:

1. УВОД	1
2. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ	5
2.1 Имовина као заштитни објект.....	6
2.2 Постојање одређене намере код кривичних дела против имовине	11
2.3 Постојање умишљаја код имовинских кривичних дела	17
2.4 Гоњење за кривична дела против имовине	18
2.5 Подела кривичних дела против имовине	20
3. ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ ПРАВА	23
3.1 Национална правна историја	25
3.1.1 Душанов законик.....	25
3.1.2 Кривично право Србије за време Првог српског устанка.....	26
3.1.3 Казнителни закон за поаре и крађе.....	27
3.1.4 Казнителни Законик за Књажевство Србије	28
3.1.5 Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца	30
3.1.6 Кривични законик Федеративне Народне Републике Југославије из 1951. године	31
3.1.7 Кривични закон Србије из 1977. године.....	33
4. УПОРЕДНОПРАВНИ ПРИКАЗ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ.....	35
4.1 Немачка.....	35
4.2 Република Хрватска	36
4.3 Република Македонија	38
4.4 Црна Гора.....	41
5. ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ У НАШЕМ ПОЗИТИВНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ	44

5.1	Кривично дело разбојничка крађа	44
5.2	Кривично дело разбојништва.....	48
5.3	Кривично дело изнуде.....	53
5.4	Кривично дело уцене.....	56
5.5	Неовлашћено коришћење туђег возила	59
6.	КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТИ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ.....	61
6.1	Криминолошки аспекти насилничког криминалитета.....	61
6.2	Криминолошки аспекти имовинског криминалитета.....	62
6.3	Карактеристике жртава имовинских деликта са елементима принуде	66
7.	КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ.....	69
7.1	Начин сазнања за кривично дело.....	69
7.2	Карактеристике учинилаца имовинских кривичних дела са елементима принуде	71
7.3	Средства извршења и облици испољавања	75
7.4	Откривање учинилаца	77
8.	ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ У СУДСКОЈ ПРАКСИ	80
9.	ЗАКЉУЧАК.....	87
10.	Литература	89

УВОД

У свакодневном животу често чујемо да се помиње појам имовина било да је неко наследио нечију имовину или да је некоме уништена имовина неким кривичним или другим делом. Имовина се састоји од ствари (предмета) и имовинских права и интереса везаних за ствари. Имовина је скуп ствари и имовинских права која припадају једном лицу. Код највећег броја кривичних дела из ове групе имовина као групни заштитни објект се појављује у виду покретне ствари. Тако је покретна ствар објекат напада код свих врста крађа, разбојништва, утаје и одузимања туђе ствари. Битни елемент кривичних дела против имовине јесте прибављање имовинске користи за себе или другог, то је и разлог зашто се код тих дела у њиховом законском опису појављује намера противправног присвајања ствари и вредности као елемент бића кривичног дела.

Намера противправног присвајања имовинске користи као конститутивни елемент разбојништва може бити праћена користољубљем а и не мора, што значи да се она не може изједначавати са користољубљем које одражава похлепу, тежњу за богаћењем или увећањем имовине. Тако, крађа или превара се могу учинити са циљем присвајања ствари велике вредности ради задовољења похлепе за новцем, односно богаћењем, али могу бити учињене и ради прибављања ствари у циљу задовољења неке потребе која не представља ни похлепу ни богаћење. Такви би били случајеви прибављања имовинске користи за другог да би се овом помогло да изађе из неке кризе или оствари неки успех или крађа ради обезбеђења егзистенцијалних потреба своје породице. Према томе, мотив користољубља је чест, али не и неизбежан за постојање ових дела.

Са грађанскоправног аспекта, појам имовине се одређује као скуп субјективних грађанских права која припадају једном носиоцу (физичком или правном лицу), поводом ствари или чинидаба. Код појединих кривичних дела из ове главе, групни заштитни објект (имовина) појављује се у виду: покретне ствари (кривична дела крађа, разбојничка крађа, разбојништво, утаја, одузимање туђе ствари), или туђе ствари (оштећење туђе ствари), или одређене ствари (неовлашћено коришћење туђег возила, прикривање), односно имовинских интереса (злоупотреба поверења) или имовинских права (оштећење туђих права).

Предмет мастер рада односи се на проучавање имовинских кривичних дела са елементима принуде и то са кривично-правног, криминалистичког и криминолошког аспекта. Радом ћу пробати да укажем пре свега на велику опасност коју по друштво представљају имовинска кривична дела са елементима насиља, на значај њиховог бољег проучавања, откривања, доказивања и спречавања.

Криминалитет насиља обухвата широки спектар криминалног понашања, а ту свакако спадају и кривична дела уперена против имовине, где се као саставни елемент бића кривичног дела или начин извршења јавља насиље. У та дела спадају: разбојничка крађа (члан 205 КЗ), уцена (члан 2015 КЗ), изнуда (члан 214 КЗ), разбојништво (члан 206 КЗ), али и квалификовани облик дела неовлашћено коришћење туђег возила(члан 213 КЗ). Поред тога што се ова кривична дела врше често, значајна су и због тога што представљају велику друштвену опасност, јер се врше употребом насиља. Насиље се често врши непотребно или прекомерно за постизање циља.

Насиље и имовински деликти су били одувек присутни, али и међусобно повезани, на свим ступњевима развоја људског друштва, само су се мењала средства за извршење, начини његових испољавања и реакција друштва на таква понашања, тако да ће у раду бити дат осврт и на историјски развој ових кривичних дела. У раду ћу извршити и међусобно упоређивање имовинских деликата са елементима насиља, да би сазнали више о њиховој међусобној повезаности и разликама. Право на поседовање имовине је једно од основних и универзално признатих људских права. Поред самог његовог живота и тела, имовина се увек јављала као најважнија ствар човека, а ова дела су управо уперена против имовине. Заштита имовине није одлика савременог доба, већ је постојала кроз целу историју човечанства. Што се тиче законодавства данас, сва законодавства познају већи број кривичних дела у којима се као објект заштите јавља имовина и углавном се и формално убрајају у посебну групу имовинских кривичних дела, а у раду ћу извршити и упоредну анализу ових кривичних дела у позитивном законодавству Републике Србије са законодавствима других земаља.

Основни циљ рада јесте теоријско спознавање етиолошких и феноменолошких карактеристика имовинских деликата са елементима насиља, као

и карактеристика учинилаца ових дела и указивање на опасност коју представљају по појединца и друштво у целини.

Научни циљ се састоји у описивању појаве вршења имовинских деликата са елементима насиља и проучавање методике њиховог откривања и доказивања. Друштвени циљ рада се огледа у спознаји социјалних узрока појаве оваквих делинквентних/криминалних понашања, последица које изазивају, виктимолошке карактеристике жртава и развијање свести о неопходности ефикаснијег спречавања и сузбијања оваквих криминалних понашања.

У раду је основна хипотеза да имовински деликти са елементима насиља чине велики део у структури укупног броја кривичних дела, и да баш та чињеница, као и постојање насиља које се у њима примењује, стварају потребу да се овим делима посвети већа пажња у њиховом сузбијању и спречавању. Са друге стране неуказивање довољне пажње сузбијању ових дела води порасту броја њихових извршења, померање старосне границе извршиоца надоле, као и ширење круга људи који извршавају ове деликте, али и то да технолошки развој друштва није допринео смањењу употребе насиља, већ напротив да је број извршења ових деликата генерално у порасту.

У истраживању и доласку до закључака биће коришћена хипотетичко-дедуктивна метода закључивања на основу већ постојећих и потврђених сазнања, догмативно-нормативни метод (као основни метод тумачења правних прописа), историјскоправни метод (који ће бити коришћен за проучавање историјског развоја правне регулативе у овој области), компаративноправни метод (биће коришћен у сегменту проучавања правне регулативе у другим земљама) и статистички метод (за проучавање домаће судске праксе).

Структурално посматрано, рад се састоји из девет глава, укључујући уводна и закључна разматрања, при чему су прве три главе посвећене теоријском излагању о кривичним делима против имовине, као и излагање о овим кривичним делима у упоредном праву и општу правну историју. Након тога следи глава о имовинским кривичним делима у домаћем позитивном законодавству. У овом делу биће детаљније речено о имовинским кривичним делима са елементом принуде и покушаћемо да више кажемо о њиховим основним облицима, тежим, радњи и објекту извршења. Шеста глава обухвата криминолошки аспект ових дела

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

као и криминолошки аспект жртава. Седма глава говори о криминалистичком аспектима имовинских деликата са елементима принуде и њихових извршилаца. Последњи део рада чини емпиријски оквир добијен истраживањем на тему кривичних дела против имовине са елементима принуде. За овај део рада коришћени су подаци Републичког завода за статистику у периоду од 2012-2016. године. Рад се завршава закључком у коме је изложен став поводом ових кривичних дела.

1. КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ИМОВИНЕ

Кривична дела против имовине сврставају у ред класичних кривичних дела, која су била позната и у најстаријим кривичном законодавствима.¹ Мањи број ових кривичних дела може се наћи у виду инкриминација и у најстаријим споменицима писаног законодавства, као што су на пример Хамурабијев законик и Закон дванаест таблица. Међутим, без обзира на протек времена и развој друштва, имовинска кривична дела у свом основном облику не губе на својој актуелности и представљају и даље дела која су уско везана за социјалну структуру заједнице и модалитете друштвеног организовања, те као таква и у оквиру скоро истих обележја која их прате од првих кривичних кодекса до данас, проналазе нове облике и начине извршења и отварају дилеме у судским оценама управо тих битних обележја у новим околностима. Данас је имовински криминалитет универзално распрострањен у земљама широм света и представља најзаступљенију врсту криминалитета у свим државама.²

Са развојем друштвених односа мењали су се и облици напада на имовину, што је све иницирало потребу за увођењем нових инкриминација које за циљ имају сузбијање нових облика напада на имовину. Упркос чињеници да се појављују нови облици напада на имовину, и даље су у великој мери присутне и класичне форме имовинског криминалитета, а и даље се врше крађе, утаје, разбојништва и друга кривична дела против имовине, али се ова дела врше данас на много „вештији“ начин и уз употребу савршенијих техничких средстава, и на тај начин се прилагођавају новим условима живота. Међутим, савремено друштво познаје и посебне облике кривичних дела која се врше без насиља и без отимања, путем разних трансакција, преко најразличитијих превара. Финансијски и банкарски систем који представља основицу циркулације новца и других вредности имовинског карактера довео је до тога да се данас те вредности не налазе на „гомили“, која је изложена противправним нападима лопова, разбојника, већ су оне забележене у књигама, папирима од вредности и другим новчаним документима и измене у тим вредностима представљају модерне начине

¹ Д. Атанацковић, *Кривично право- посебни део*, Београд, 1981. године, стр. 453.

² Н. Мрвић Петровић, *Кривично право- посебни део*, Београд, 2014. године, стр. 184.

прибављања противправне имовинске користи. Сам наслов: “Кривична дела против имовине” указује на природу, врсту и карактер објекта заштите ових кривичних дела – а то је имовина или право на имовину.

Имовински криминалитет по својој бројности представља основну масу познатог криминалитета, по тешкоћама у откривању и доказивању основни проблем сузбијања криминалитета, а учешће малолетника и повратника у извршењу ових кривичних дела утиче на стварање друштвено негативног, криминалног миљеа.³ Имовинска кривична дела су у судској и статистичкој пракси најзаступљенија у Републици Србији.

Стопа имовинских деликата најчешће расте брже са економским развојем него што расте стопа насилних кривичних дела. За развијене земље запада карактеристично је то да је економски криминалитет доста распрострањенији од осталих вида криминала.⁴

У већини правних система узети нешто без дозволе што припада другом сматра се имовинским криминалом. Углавном се у кривичним законима прави разлика између ненасилног присвајања туђе ствари и употребе насиља, односно силе или претње да би се туђа ствар присвојила. Ову дистинкцију коју налаже закон је у стварности често тешко направити. Постоје кривична дела која су усмерена против имовине а не постоји директна финансијска добит, обухватају трансфер или оштећење односно уништење имовине, нпр. вандализам и пироманија. Суштинска психолошка карактеристика имовинског криминала је да је његова мета нека ствар.⁵

1.1 Имовина као заштитни објект

Заштитни објект код кривичних дела против имовине је имовина, а модалитети напада на имовину се разликују код појединих кривичних дела. Имовина се дефинише као скуп субјективних грађанских права која припадају

³ З. Дујмовић, Основне карактеристике имовинског криминалитета у Републици Хрватској, *Дефектологија*, Загреб, број 1-2, 1992. године, стр. 221.

⁴ М. Maguire, P. Morgan, P. Reiner, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, Clarendon Press, 1994. године, стр. 259.

⁵ Canter D., *Criminal psychology*, New York, 2017. године, стр 64.

некој особи. Ствари и друге економске вредности које чине предмет једне имовине називају се имовинском масом. Појам имовине одређује имовинско право, али кривично право може имати за своје потребе свој појам.⁶ Имовина се може дефинисати на различите начине (у зависности од тога кроз коју грану права у правном систему је посматрамо), а између осталог може се конципирати као скуп покретних и непокретних добара, права и интереса у власништву физичког или правног лица, која се могу изразити у новцу.⁷

Појам имовине у односу на ова кривична дела узима се у најширем смислу тако да њу чине покретне и непокретне ствари на којима неко има право својине, а исто тако имовину сачињавају и имовинска права и интереси. Појам покретне и непокретне ствари у кривичном праву се узима нешто друкчије него у грађанском праву. Кривични законик⁸ у члану 112 под покретном ствари сматра сваку ствар која је произведена или сакупљена енергија за давање светлости, топлоте или кретања, телефонски импулс, као и рачунарски податак и рачунарски програм. Рачунарски податак је свако представљање чињеница, информација или концепта у облику који је подесан за њихову обраду у рачунарском систему, укључујући и одговарајући програм на основу кога рачунарски систем обавља своју функцију.

У кривичном праву се инкриминише противправно понашање лица која угрожавају имовину без обзира на њено власништво и без обзира да ли је објект заштите покретна или непокретна имовина. Поред кривичних дела где је искључиви заштитни објект имовина заштита имовине се штити и посредно, односно инкриминисањем кривичних дела која су уперена против других друштвених вредности, као што су, рецимо, кривична дела против привреде, службене дужности итд. у којима је заштитни објект друга вредност, али се и имовина, инкриминацијом тих дела, такође штити.

У стручној литератури се проналазимо следећа два појма имовине и то: економски и правни појам имовине. Према економском поимању имовине, имовина представља суму свега онога, што за неко лице има економску вредност која се може изразити у новцу. Према правном схватању, имовина представља

⁶ З. Стојановић, О. Перић.: *Кривично право- посебни део*, Београд, 2006. године, стр.155.

⁷ И. Бабић, *Увод у грађанско и стварно право*, Београд, 2016. године, стр. 142.

⁸ Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016

конкретну могућност располагања неким скупом правних добара, односно она представља скуп субјективних права и обавеза, при чему је споредна ствар да ли ова добра осим правне имају и економску вредност.⁹ Генерално имовина представља моћ, могућност располагања лицима или стварима. Поред правног и економског, имовина има и књиговодствено значење, те се имовина као књиговодствена категорија састоји од два самостална дела: једно су права (актива), а друго обавезе (пасива).

Према Уставу Републике Србије¹⁰, чланом 58 се гарантује право на имовину. Право на имовину систематизовано је у другој глави Устава – у делу који носи наслов: Људска и мањинска права и слободе. Одредбом члана 58 став 1 Устава Републике Србије гарантује се мирно уживање својине и других имовинских права стечених на основу закона, док је ставом 2 наведеног члана прописано да право својине може бити одузето или ограничено само у јавном интересу утврђеном на основу закона, уз накнаду која не може бити нижа од тржишне. Даље, у ставу 3 овог члана прописано је да се начин коришћења имовине може ограничити законом, док је ставом 4 прописано да је одузимање или ограничење имовине ради наплате пореза и других дажбина или казни, дозвољено само у складу са законом. Чланом 86 Устава Републике Србије гарантује се равноправност свих облика својине, па је тако ставом 1 наведеног члана прописано да се јемчи приватна, задружна и јавна својина, те да је јавна својина државна својина, својина аутономне покрајине и својина јединице локалне самоуправе. Наведено је и да сви облици својине уживају једнаку правну заштиту. Ставом 2 прописано је да се постојећа друштвена својина претвара у приватну, под условима, на начин и у роковима предвиђеним законом. Чланом 87 Устава, детаљније се уређује јавна својина као државна имовина. Битно је споменути и европско законодавство. Тако, додатни протокол Европске конвенције о људским правима и основним слободама¹¹ од 20. марта 1952. године, у члану 1 уређује заштиту имовине, те прописује да свако физичко и правно лице има право на

⁹ С. Франк, Појам имовине у казненом праву, *Годишњак Правног факултета Свеучилиштва у Загребу*, посебни отисак, Загреб, 1941. године, стр. 10.

¹⁰ Устав Републике Србије, Службени гласник РС, број 96/2006.

¹¹ Европске конвенције о људским правима и основним слободама, доступно на сајту: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

неометано уживање своје имовине, као и да нико не може бити лишен своје имовине, осим у јавном интересу и под условима предвиђеним законом и општим начелима међународног права.

Имовинска кривична дела систематизована су у глави XXI Кривичног законика. Ова глава носи назив: Кривична дела против имовине. Кривични закон Републике Србије из 1977. године је имао главу XVI са истим називом, за разлику од Кривичног законика из 1951. године, који је имовинска кривична дела предвиђао у глави XX која је била насловљена као: Кривична дела против приватне и друштвене имовине.

Друштвеној својини је често оспораван карактер својине због недефинисаног титулара друштвене имовине. Наиме, за сваку врсту заштите имовине битан је титулар права на имовини, јер се он стара о заштити имовине, те је стога јасно одређен титулар имовине значајан и за кривичноправну заштиту имовине.¹² Међутим, када се у предметима као објект напада појављивала друштвена имовина, у кривичним пријавама, оптужним актима и пресудама као оштећени навођени су сви они субјекти којима је друштвена имовина поверена, а то су радне и друге самоуправне организације, државни органи и друштвено – политичке заједнице. Значајно је споменути да се као објект кривичноправне заштите у кривичним законима појављивала друштвена имовина, док је „уставни“ термин био друштвена својина, што је све резултирало шаренилом у погледу третирања појмова друштвене имовине и својине. Према наведеном, друштвена имовина је, без јасно одређеног титулара, „свачија и ничија“, како су је многи називали, могла бити и била је мета многих напада, а често су реакције у циљу њене заштите биле закаснеле и неодговарајуће. У пракси су се дешавали и случајеви да полиција гонећи учиниоца једног дела код њега пронађе ствари које потичу из другог дела, па онај коме је део друштвене имовине дат на управљање, тек тада сазнаје да је извршен напад на имовину која му је поверена на управљање.

У Републици Србији је процес својинске трансформације започет деведесетих година XX века, у врло неповољним околностима, будући да је уследила након распада СФРЈ, ратних дејстава која су пратила оцепљење

¹² С. Надрљански, Имовинска кривична дела, у *Зборнику радова: Криминалитет у транзицији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007. године, стр. 118–119.

појединих република из састава СФРЈ, изолације СРЈ, борбених дејстава на Косову и Метохији и бомбардовања СРЈ. Све ове околности представљале су амбијент у коме је свака имовина била додатно угрожена, а то се посебно односи на имовину која је предмет својинске трансформације у процесу транзиције. Заштита имовине се у највећој мери обезбеђује мерама грађанског и привредног права, а применом кривичних санкција само када је до повреде или угрожавања имовине дошло употребом силе, претње, обмане, изнуде, уцене или сличних друштвено – опасних радњи.¹³ То би значило да је кривичноправна заштита имовине супсидијарна, тј. њој се прибегава само у оним случајевима напада на имовину када се нормама других грана права имовини не може обезбедити адекватна заштита, али, иако има супсидијаран карактер, сматрања су да без кривичноправне заштите се не може остварити ефикасна заштита имовине. Домен кривичноправне заштите овде далеко је ужи и највећим делом ограничава се на оне најатрактивније имовинске објекте који су били и углавном остали предмет напада. Тај објект заштите чине пре свега новац и друге покретне ствари, а у другом реду нека имовинска права и имовински интереси. Тако да се кривичноправна заштита имовине само делимично обезбеђује кажњавањем учинилаца кривичних дела против имовине, док је комплетна кривичноправна заштита имовинских односа предвиђена у многим главама посебног дела Кривичног законика.¹⁴ Наиме, кривичноправна заштита имовине остварује низом других кривичних дела, као што су кривична дела против: привреде, службене дужности, опште сигурности људи и имовине, безбедности јавног саобраћаја, итд. Међутим, за разлику од других кривичних дела, код имовинских кривичних дела, имовина је једини или основни објект заштите, док се код других кривичних дела имовина штити уз други објект, добро или вредност који има примаран, претежни или превалентан значај.

Као пример за претходно наведено, може се навести кривично дело проневере које прописано чланом 364 Кривичног законика. Ово кривично дело јесте имовинско кривично дело, али је сврстано у главу кривичних дела против службене дужности, јер је законодавац проценио да је то примарни заштитни

¹³ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004. године, стр. 573.

¹⁴ Н. Срзентић, А. Стајић, *Кривично право, општи и посебан део*, Сарајево, 1968. године, стр. 378.

објект код те инкриминације. То значи да кривична дела из главе XXI Кривичног законика представљају класична кривична дела напада на имовину која имају, заједно са кривичним делима против живота и тела најдужу историју. Имовинска кривична дела уз крвне деликте спадају у класичан криминалитет, што указује с једне стране на отпорност ових кривичних дела на покушаје друштва да их искорени, а са друге стране на пажњу коју је потребно посветити откривању, истраживању и доказивању имовинских кривичних дела.

1.2 Постојање одређене намере код кривичних дела против имовине

Значајно велики број кривичних дела из групе кривичних дела против имовине врши се у намери да се себи или другом прибави противправна имовинска корист. Намера да се себи или другом прибави противправна имовинска корист мора да постоји код учиниоца у време предузимања радње извршења. Код кривичних дела код којих је законом одређена наведена мотивација, у случају да иста не постоји, а уколико саме извршене радње не остварују биће другог кривичног дела, онда се и не може говорити о кривичном делу, будући да тада недостаје услов који одређује њихову друштвену опасност.¹⁵

Намера прибављања противправне имовинске користи представља битно обележје кривичних дела крађе, разбојништва, разбојничке крађе, преваре, утаје и др. Ову намеру треба разликовати од користољубља, јер користољубље представља једну карактеристику личности учиниоца која ту личност означава као похлепну особу, код које су моралне кочнице слабе када је реч о остварењу жудње за коришћу. Намера представља психички феномен, који је уско повезан са појмом циља. Циљ је спољни, тј. изван личности објективни, физички феномен који се као представа одржава у свести човека. Ако представа о циљу делује као мотив за предузимање извесне радње, тада постоји намера. Са намером поступа оно лице које под дејством представе о циљу предузима одређену радњу да би остварило циљ.¹⁶

¹⁵ Т. Лиаковски, Намера стицања противправне имовинске користи као кривичноправна категорија, *Билтен правне службе ЈНА*, Београд, број 6, 1963. године, стр. 8.

¹⁶ Н. Срзентић, А. Стајић, Љ. Лазаревић, *Кривично право- општи део*, Београд, 1996. године, стр. 266.

Циљ означава промену (или стање) коме учинилац тежи извршењем кривичног дела. Слично намери, циљ представља свесну, посебну представу којом се руководи учинилац кривичног дела, али за разлику од намере која одређује правац воље и у ширем смислу указује на садржину хтења, циљ открива план учиниоца у остварењу кога је приступио извршењу кривичног дела. Циљ се постиже тек са остварењем последице кривичног дела и по правилу, он је ван умишљаја учиниоца.¹⁷ Пре него што предузме радњу човек, под утицајем мотива, формира представу о циљу који жели да оствари извођењем радње. Свака људска радња је циљна, зато што је усмерена на остварење неког резултата. У кривичном праву, циљ се поклапа са оном инкриминисаном последицом којом се задовољава мотив. На пример, код кривичног дела крађе, одузимањем туђе покретне ствари на противправан начин задовољава се мотив користољубља. Али, у неким случајевима циљ се остварује посредством већег броја претходних последица да би се дошло до главне последице којом се задовољава мотив. Тако, на пример, да би се задовољио мотив користољубља лице А је одлучило да изврши кривично дело разбојништво. Учиниоца прво обијањем и проваљивањем оштећује врата стана, затим наилази на власника стана и истог убија, па тек онда обија кућни сеф и узима новац. У овом случају, циљ одузимања новца реализован је тек крајњом последицом, односно обијањем кућног сефа. Међутим, мотив користољубља коме је крајњи циљ одузимање новца наилази на препреке приликом остварења, због чега учинилац као претходне циљеве поставља уклањање препрека: обијање улазних врата и убиство власника стана. Значи, мотив делује на циљ тако што га одређује. Уколико мотив није познат, тада остаје нејасно због чега је учинилац одабрао тачно одређени циљ, а не неки други.¹⁸

Намера претпоставља постојање умишљаја усмеравајући га на остварење одређеног циља. Намера појачава вољни елемент код умишљаја. Код кривичних дела у чије је биће унета, учинилац радњу предузима не само са умишљајем него и са одређеном намером, али је за постојање кривичног дела ирелевантно да ли је она заиста и остварена. То су тзв. кривична дела са субјективним бићем, односно намерна кривична дела. Нехатна кривична дела, по природи ствари, не могу

¹⁷ Б. Чејовић, *Кривично право- општи део*, Београд, 1997. године, стр. 221.

¹⁸ А. Ђурић, *Мотив у кривичном праву*, Ниш, 2006. године, стр. 68.

садржати намеру или побуду. Намера је у основи злочиначког плана и представља апсолутну подударност између представе о кривичном деликту и објективно оствареног бића кривичног деликта. Намерног кривца карактерише одлучност, упорност, безобзирност и бескрупулозност у извршењу кривичног деликта. Мотиви, односно побуде, откривају интимне покретаче који доводе до доношења одлуке да се изврши кривично дело. Мотив се појављује као узрок људске делатности, а циљ као резултат те делатности. А. Ђурић појашњава да између криминалног мотива и намере не постоји знак једнакости, будући да криминални мотив, као психолошко-вољнонормативни елемент кривице, сегментарно и делимично учествује у формирању намерне кривице заједно са њеним другим елементима.¹⁹

Веома слично намери и циљу, мотив је изван умишљаја. Наиме, кривично дело је извршено са умишљајем без обзира да ли су код учиниоца том приликом постојали и такви мотиви који су га руководили у извршењу кривичног дела. Међутим, постоје одређена кривична дела која ако су извршена из посебних мотива добијају своје квалификоване облике. Тако, на пример, ако је кривично дело убиства извршено из користољубља или из крвне или безобзирне освете, или из других ниских побуда, тада ће се постојати кривично дело тешко убиство. Уколико пак код учиниоца кривичног дела нису постојале ове побуде, тада се неће радити о тешком, већ о обичном убиству. Дакле, овде мотиви, односно побуде из којих је кривично дело учињено, представљају конститутивно обележје кривичног дела.²⁰

Појам користољубља сам по себи изазива интересовање и у вези са истим не постоји потпуна сагласност између различитих аутора. Мотив користољубља Симић одређује као безразложну жељу за стицањем имовинске користи, када мотив за стицањем имовинске користи не почива на некој доживљеној оправданој потреби, већ се поистовећује са намером богаћења коју одређује као жудњу за богаћењем, за задовољавањем своје новчане и имовинске похлепе.²¹ Сличну дефиницију проналазимо и код професора Златарића која предвиђа користољубље

¹⁹ А. Ђурић, *op.cit.*, стр. 68.

²⁰ Б. Чејовић, *op.cit.*, стр. 222.

²¹ З. Симић, Одређивање користољубља у кривичном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, број 4, Београд, 1968. године, стр. 450–451.

као „безобзирну егоистичку тежњу, односно стремљење да се постигне имовинска корист по сваку цијену“.²² Са друге стране, професор Франк Станко, користољубље дефинише као „тежњу за властитом коришћу, која у опреци са заповједима морала не узимље довољно обзира на туђе интересе; корист мора бити материјална, али није ограничена на имовинску корист, него на свако удовољење тјелесних потреба“.²³ Наведена опсежна поимања и тумачења појма користољубља у који се уносе и елементи задовољења телесних потреба Симић сматра непотребним и нетачним, имајући у виду да иза тежње за стицањем имовинске користи, као и пре постојања жеље за осећањем неке телесне или моралне користи, делују други мотиви, стоје друге урођене или стечене потребе (нпр: сексуални мотив, задовољење неопходне животне потребе и др.) или мотив самопотврђивања, доминације и престижа. Захтев да се о мотиву користољубља суди и просуђује само кад је објективизиран имовинском коришћу уклапа се у структуралну класификацију мотива у оквиру психолошке теорије. Међутим, овако дефинисан појам користољубља не искључује могућност да се она и шире тумачи у ситуацијама када се у законском бићу кривичног дела појављује изричито неимовинска корист или корист уопште.²⁴

Разграничење између појединих мотива, које је напред наведено, у судској пракси представља врло суптилан задатак, али подробном анализом оних околности које на поједине од ових мотива могу да укажу, не би се у великом броју случајева погрешило. Као пример може се навести мотив за стицањем ради задовољења животних потреба, где би се као провера овог мотива, ако окривљени на њега указује, могли да појаве пре свега: његово имовно стање, висина прихода ако је запослен, издржавање породице, могућност зараде на другом месту, што су све објективно проверљиви и самим тим поуздани подаци.²⁵

Противправна имовинска корист означава сваку имовинску корист која је прибављена на противправан начин, док користољубље означава мотиве због којих

²² З. Симић, *op.cit.*, стр. 451.

²³ З. Шепаровић, *Кривично право- посебни део*, Загреб, 1979. године, стр. 206.

²⁴ З. Симић, *op.cit.*, стр.453.

²⁵ З. Симић-Јекић, Утврђивање мотива дела и судска пракса, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, број 1-2, Београд, 1983. године, стр. 116.

се прибавља извесна имовинска корист,²⁶ тако да намера остваривања противправне имовинске користи може бити праћена и користољубљем, али то није увек нужно. Према томе користољубље обухвата намеру прибављања имовинске користи, али ова намера може постојати и без користољубивог мотива. Тако на пример, не може да постоји користољубље ако учинилац прибавља противправну корист да би решио финансијске проблеме у породици, или задовољио неке елементарне потребе.²⁷ Такви би били и случајеви где се прибављање имовинске користи врши за другог да би се истом помогло да изађе из неке кризе или оствари неки успех. Сходно томе, мотив користољубља је чест, али не и неизбежан за постојање ових кривичних дела.

Битно је прављење разлике између користољубља и намере прибављања противправне имовинске користи, првенствено због примене чланова 48 став 2 и члана 50 став 2 Кривичног законика. Наиме, чланом 48 ставом 2 Кривичног законика, прописано је да се за кривична дела учињена из користољубља новчана казна као споредна може изрећи и кад није прописана законом, или кад је законом прописано да ће се учинилац казнити казном затвора или новчаном казном, а суд као главну казну изрекне казну затвора, док је чланом 50 ставом 2 Кривичног законика, прописано да новчана казна не може бити већа од милион динара, а за кривична дела учињена из користољубља већа од десет милиона динара.

Прописујући намеру прибављања имовинске користи код великог броја имовинских кривичних дела, законодавац захтева да је та имовинска корист противна праву. При томе Кривични законик не прецизира, којој грани права треба да се противи. Тако да је потпуно прихватљиво становиште да поред кривичног права, долазе у обзир и друге норме, других грана права, тј. грађанског, привредног, управног, финансијског и сл.²⁸

Међутим, код неких кривичних дела против имовине појављује се и нека друга намера. Тако се код кривичног дела разбојничке крађе из члана 205 Кривичног законика појављује и намера да се украдена ствар задржи, код кривичног дела преваре из члана 208 у ставу 2 прописан је привилеговани облик,

²⁶ Љ. Лазаревић, *Кривично право - посебни део*, Београд, 2000. године, стр. 293.

²⁷ Д. Атанацковић, *op. cit.*, стр. 455.

²⁸ М. Симић, *Кривично дело изнуде*, магистарска теза, Београд, 2002. године, стр. 78.

који подразумева да на страни учиниоца постоји само намера да другог оштети, затим је код кривичног дела оштећење туђих права из члана 220 Кривичног законика, прописана намера да се осујети остварење права на ствари. Међутим, постоје и кривична дела против имовине код којих постојање намере као субјективног елемента кривичног дела, уопште није предвиђено. Такво је на пример кривично дело неовлашћеног коришћења моторног возила из члана 213 Кривичног законика, као и кривично дело уништење и оштећење туђе ствари из члана 212 Кривичног законика. Тако је чланом 212 у ставу 1 Кривичног законика прописано да кривично дело уништење и оштећење туђе ствари чини онај ко уништи, оштети или учини неупотребљивим туђу ствар, а сходно одредби члана 213 став 1 Кривичног законика, кривично дело неовлашћено коришћење туђег возила чини онај ко без пристанка овлашћеног лица користи туђе моторно возило.

Код кривичних дела код којих је прописана ова намера, њено постојање у сваком конкретном случају мора бити предмет посебног утврђивања и доказивања. То значи да је у сваком предмету нужно да се, према постојећем и утврђеном чињеничном стању, изврши детаљна анализа свих доказа и на основу тога донесе закључак да ли је код окривљеног постојала намера прибављања противправне имовинске користи или не, јер од тога зависи одређивање правне квалификације кривичног дела, како при оптужењу, тако и при пресуђењу. Из наведеног произилази и обавеза суда и тужилаштва, да у пресуди и оптужном акту наведу разлоге којима су се руководили приликом заузимања одређеног става, а везано за постојање ове намере. Међутим, у пракси се питање утврђивања намере за прибављање противправне имовинске користи неретко поистовећује са одузимањем и присвајањем туђе покретне ствари код крађе или других сличних кривичних дела, при чему се и не налази за потребно да се окривљеном постави директно питање које се односи на наведену намеру, на основу чега се стиче утисак да се самим присвајањем ствари или извршењем одређене инкриминисане радње остварује и ова намера.

1.3 Постојање умишљаја код имовинских кривичних дела

Имајући у виду да се код већине имовинских кривичних дела захтева постојање намере на страни учиниоца да се себи или другом прибави противправна имовинска корист, из тога произилази да се кривична дела из ове групе могу извршити само са умишљајем и то само са директним умишљајем као обликом виности. Појам умишљаја предвиђен је чланом 25 Кривичног законика. Из законске дефиниције умишљаја произилазе две врсте умишљаја: директни и евентуални. Директни умишљај према законској дефиницији постоји када је учинилац био свестан свога дела и хтео његово извршење, а евентуални онда када је учинилац био свестан да може учинити кривично дело, па је на то пристао.²⁹ Умишљај је тежи облик кривице и он се увек захтева за постојање кривичног дела, док је нехат лакши облик, односно степен кривице код којег постоји кривично дело само када то закон код појединих кривичних дела изричито прописује. Према томе, као облик кривице умишљај је правило и он се посебно не прописује у бићу сваког кривичног дела, док је нехат изузетак који мора бити посебно прописан у бићу кривичног дела.

У претходним поглављима је наведено да Кривични законик Републике Србије познаје две врсте умишљаја: директни (*dolus directus*) и евентуални (*dolus eventualis*). Намера претпоставља само директни умишљај, а не и евентуални, имајући у виду да код директног умишљаја намера као елемент свести, покреће вољу на рад, док код евентуалног умишљаја постоји представа последице, дакле елемент свести, али та представа није интензивна у односу према вољи, односно не покреће вољу на рад. Тако да код евентуалног умишљаја постоји само пристанак на последицу, која је предвиђена, обухваћена свешћу. Тако, професор Чубински појашњава да према самој природи имовинских кривичних дела, ако умишљај не постоји не може бити ни кривичног дела, јер злочиначка суштина тих дела лежи у радњи, која се свесно врши и управљена је на неки туђ предмет или имовински интерес са жељом да се нешто добије за себе и са жељом или усвајањем

²⁹ З. Стојановић, *Кривично право, општи део*, Београд, 2006. године, стр. 160.

губитка на страни другог, као резултата своје радње. На крају професор Чубински закључује да би нехатна крађа или нехатна превара биле правнички нонсенс.³⁰

Али ако се анализирају одредбе XXI главе Кривичног законика РС, у коју су груписана кривична дела против имовине, може се уочити да постоји само једно кривично дело из ове главе, које се може извршити из нехата и то из несвесног нехата (када на страни учиниоца нема ни свести ни воље, али се кривица успоставља на чињеници да је учинилац био дужан и могао да зна да је његово дело забрањено). У питању је кривично дело прикривања прописано чланом 221 Кривичног законика. Наиме, чланом 221 у ставу 2 Кривичног законика, прописан је други, лакши облик кривичног дела прикривања, и то у случају када учинилац поступа из нехата, односно када није знао, али је био дужан и могао да зна да је ствар прибављена кривичним делом. Овај лакши облик кривичног дела прикривања спада у ретке примере нехатних кривичних дела који због своје природе захтевају постојање само једног од два облика нехата, имајући у виду да када законодавац одлучи да пропише нехатно кривично дело, он не прави разлику између свесног и несвесног нехата, већ нехатно дело постоји и у једном и у другом случају. Па тако на пример, код кривичног дела угрожавање јавног саобраћаја из члана 289 став 3 Кривичног законика, законик садржи формулацију: „Ако је кривично дело из став 1 и 2 учињено из нехата“.

1.4 Гоњење за кривична дела против имовине

Кривична дела против имовине по правилу се гоне по службеној дужности. Међутим, законодавац је предвидео да се један број имовинских кривичних дела гони по приватној тужби, у случају када је дело учињено у погледу приватне имовине грађана. Такав је случај са кривичним делом ситне крађе, утаје и преваре из члана 210 кривичног законика, те са кривичним делом одузимање туђе ствари из члана 211 Кривичног законика, са кривичним делом уништење и оштећење туђе ствари из члана 212 Кривичног законика, као и са кривичним делом оштећење туђих права из члана 220 Кривичног законика. Поред тога, чланом 222 Кривичног

³⁰ М. Чубински, *Научни и практички коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године*, Београд, 1930. године, стр. 269-270.

законика, прописано је да се гоњење по приватној тужби предузима и за нека тежа дела, и то: кривично дело крађе из члана 203 Кривичног законика, кривично дело тешке крађе из члана 204 Кривичног законика, кривично дело преваре из члана 208 Кривичног законика, кривично дело неовлашћено коришћење туђег возила из члана 213 Кривичног законика, кривично дело злоупотребе поверења из члана 216 (само за дела из става 1 и 3), те кривично дело прикривања из члана 221 Кривичног законика, под условом да је неко од ових дела учињено према брачном другу, лицу са којим учинилац живи у трајној ванбрачној заједници, сроднику по крви у правој линији, брату или сестри, усвојоцу или усвојенику или другим лицима са којима учинилац живи у заједничком домаћинству. Дакле, у овом случају гоњење се предузима по приватној тужби за напред наведена имовинска кривична дела, под условом да се учинилац налази у блиском односу са оштећеним, због чега се у појединим учбеницима из кривичног права ова кривична дела означавају као породична имовинска кривична дела.³¹

Такође, Кривичним закоником прописано је да се гоњење за поједина кривична дела из ове групе предузима по предлогу оштећеног. Такав је случај са кривичним делом утаје из члана 207 Кривичног законика, под условом да су утајене ствари у својини грађана. Осим тога гоњење по предлогу оштећеног предвиђено је и за кривично дело зеленаштва из члана 217 (само за дело из става 1) за кривично дело противправно заузимање земљишта из члана 218 Кривичног законика (само за дело из става 1), те за кривично дело противправно усељење из члана 219 Кривичног законика, такође само када је у питању дело из става 1. Уколико нема предлога оштећеног, надлежни јавни тужилац не може преузети гоњење за наведена кривична дела, јер у овој ситуацији кривично гоњење зависи од воље оштећеног. Истина, јавни тужилац на крају доноси одлуку да ли ће покренути кривични поступак, јер жеља оштећеног да гоњења буде подвргава се оцени јавног тужиоца.³² Оштећени, сходно члану 54 Законика о кривичном поступку, може све до завршетка главног претреса одустати од предлога за гоњење и тада суд у зависности од фазе поступка у којој је оштећени дао изјаву о одустанку доноси или решење о обустави поступка (уколико је до одустанка

³¹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право- посебни део*, Ниш, 2012. године, стр. 108.

³² М. Грубач, *Кривично процесно право*, Београд, 2013. године, стр. 33.

дошло изван или пре започињања главног претреса) или пресуду којом оптужбу одбија (уколико је до одустанка дошло од започињања па до завршетка главног претреса – члан 422 тачка 1 ЗКП – а).

1.5 Подела кривичних дела против имовине

Једна од карактеристика имовинских кривичних дела је њихова хетерогеност. Ова дела се међусобно разликују по објекту радње, по радњи извршења, по субјективном елементу итд. Према објекту радње, имовинска кривична дела можемо поделити, с једне стране на дела која су управљена против ствари уопште (нпр. оштећење туђе ствари), нарочито против покретних ствари (нпр. крађа, разбојништво, разбојничка крађа), док су са друге стране дела управљена против имовине уопште, обухватајући сва имовинска права и имовинске интересе (нпр. изнуда, уцена, превара). Као радње извршења имовинских кривичних дела прописане су: одузимање (нпр. крађа, разбојништво...), присвајање (утаја), обмањивање (нпр. превара), принуђавање (нпр. изнуда), оштећење или уништење ствари итд.

У погледу субјективног елемента, нека од ових кривичних дела врше се са намером да се себи или другом прибави имовинска корист (крађа, разбојништво, разбојничка крађа итд), код других је довољна намера да се другом нанесе штета (као што је случај са привилегованим обликом кривичног дела преваре из члана 208 став 2 Кривичног законика), док за постојање неких имовинских кривичних дела, као што смо раније указали у раду, није потребна никаква посебна намера (нпр. оштећење туђе ствари). Ова кривична дела могу се сврстати у две групе, а према природном својству објекта и то на: кривична дела против покретне имовине и кривична дела против имовинских права и интереса. Ова последња подела сматра се најприхватљивијом.³³

Према наведеној класификацији у кривична дела против покретне имовине спадају:

- крађа (члан 203 Кривичног законика),
- тешка крађа (члан 204 Кривичног законика),

³³ Б.Чејовић, *Кривично право- посебни део*, Горњи Милановац, 1978. године, стр. 276.

- разбојничка крађа (члан 205 Кривичног законика),
- разбојништво (члан 206 Кривичног законика),
- утаја (члан 207 Кривичног законика),
- одузимање туђе ствари (члан 211 Кривичног законика),
- неовлашћено коришћење туђег возила (члан 213 Кривичног законика),
- неовлашћено изношење културног добра у иностранство (члан 221а Кривичног законика)

У кривична дела против имовине и имовинских права и интереса спадају:

- превара (члан 208 Кривичног законика),
- превара у осигурању (члан 208а Кривичног законика),
- договарање исхода такмичења (члан 208б Кривичног законика),
- неосновано добијање и коришћење кредита и друге погодности (члан 209 Кривичног законика),
- уништење и оштећење туђе ствари (члан 212 Кривичног законика),
- изнуда (члан 214 Кривичног законика),
- уцена (члан 215 Кривичног законика),
- злоупотреба поверења (члан 216 Кривичног законика),
- зеленаштво (члан 217 Кривичног законика),
- противправно заузимање земљишта (члан 218 Кривичног законика),
- противправно усељење (члан 219 Кривичног законика),
- грађење без грађевинске дозволе (члан 219а Кривичног законика),
- прикључење објекта који је изграђен без грађевинске дозволе (члан 219б Кривичног законика),
- оштећење туђих права (члан 220 Кривичног законика)

Када је у питању кривично дело ситно дело крађе, преваре и утаје прописано чланом 210 Кривичног законика, уколико се односи на крађу и утају у том случају спада у групу имовинских кривичних дела против покретне имовине, а уколико се односи на превару спада у групу кривичних дела против имовине

уопште и имовинских права и интереса.³⁴ Што се тиче кривичног дела прикривања, поставља се питање, у коју групу би према наведеној класификацији требало сврстати ово кривично дело? Са једне стране, професори Радовановић, Ђорђевић и Чејовић сматрају да кривично дело прикривања спада у групу имовинских кривичних дела против имовине уопште и имовинских права и интереса,³⁵ док са друге стране професор Шепаровић указује да ово кривично дело измиче наведеној подели, због своје акцесорне природе, јер да би оно постојало претходно мора да буде учињено неко друго кривично дело које значи кршење имовинскоправних односа.³⁶ И професор Тома Живановић у свом уџбенику из кривичног права говори о акцесорној природи кривичног дела прикривања и то објашњава на следећи начин: „*Има једно кривично дело против имовине, које се не може подвести ни под једну, ни под другу од двеју поменутих група. То је прикривање ствари. Оно припада обема подједнако, јер се односи на сва кривична дела против имовине, акцесорно им је. Зато се има узети, да оно сачињава групу за себе*“.³⁷

³⁴ М. Радовановић, М. Ђорђевић, *Кривично право - посебни део*, Београд, 1977. године, стр. 232.

³⁵ Ibid.

³⁶ З. Шепаровић, *op.cit.*, стр. 207.

³⁷ Т. Живановић, *Основи кривичног права*, Београд, 1923. године, стр. 152.

2. ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ КРОЗ ИСТОРИЈУ ПРАВА

Имовинска кривична дела са елементима принуде одувек су била предмет кривичноправне регулативе и заштите. Наиме, ова кривична дела срећу се већ у првим писаним изворима познате правне историје. Још од античког доба до данас имовина је уживала и даље ужива правну заштиту. Међутим, са развојем друштвених односа мењали су се обим и интензитет њене заштите, као и облици напада којима се имовина повређивала. Степен заштите имовине од вршења имовинских кривичних дела у првом реду зависио је од класног уређења сваке државе понаособ. Тако се већ у првим правним писаним изворима античког доба срећу одредбе којима се предвиђају различите казне за иста кривична дела у зависности од тога да ли су учиниоци дела припадници владајуће или припадници потчињене класе. Такође, са развојем друштвених односа мењала се и казнена политика у погледу имовинских кривичних дела са елементима принуде.

Када говоримо о општој правној историји и имовинским кривичним делима поменућемо, по мом мишљењу први и најзначајнија правни извора, а то је Хамурабијев Законик. Такође више речи биће о овим кривичним делима у римском праву. Дакле, као што је речено најпознатији и најбоље сачувани законик који потиче још из времена древне Месопотамије је Хамурабијев законик. Овај Законик је имао 282 члана. Међутим, нису сви чланови сачувани, с обзиром да је уништено 35 чланова. Законик обухвата разноврсну правну материју и регулише веома сложене својинске, породичне, облигационе и кривичноправне односе, а садржи и прописе о судству. Хамурабијев законик нема опште правне дефиниције. Овај правни документ има изразито класни карактер. Међу имовинским кривичним делима са елементима принуде, у Хамурабијевом законнику срећемо само кривично дело разбојништва. Наиме, члан 22 прописује: Ако неко изврши разбојништво и буде ухваћен да се убије.³⁸ Интересантно је да законик не садржи дефиницију разбојништва, али га третира као веома тешко кривично дело против имовине, што произилази из чињенице да је за ово дело запрећена смртна казна. Хамурабијев

³⁸ Љ. Кандић, *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Београд, 1988. године, стр. 36.

законик у члану 23 предвиђа: Ако разбојник не буде ухваћен, опљачкани треба пред богом да тражи све што му је однесено. Тада ће му насеље и старешина насеља, на чијем је земљишту разбојништво извршено, накнадити све што му је однесено.³⁹ Дакле, у случајевима када учинилац разбојништва, након извршења дела не буде ухваћен, оштећеном је остављена могућност да пред богом тражи све што му је одузето. Исто тако, законик у оваквим случајевима, предвиђа колективну и подељену одговорност насеља и старешине насеља, у чијим границама је разбојништво извршено, обавезујући их да оштећеном солидарно надокнаде штету проузроковану овим кривичним делом.

Када је реч о римском праву треба рећи да је оно од деликата против имовине познавало крађу која се могла гонити и као приватни деликт, затим крађу стоке, превару, крађу јавне имовине, замену докумената о овлашћењима магистрата, изнуђивање које врше носиоци јавних функција, паљевина, уништавање и премештање међа.⁴⁰ У римском праву разбојништво првобитно је сматрано тежим обликом крађе. Касније, услед често вршених разбојништава за време грађанских нереда за случај насилног извршења крађе од стране оружане гомиле установио *actio vi bonorum raptorum*, по којој се од учиниоца могла у року до године дана захтевати казна у четвороструком износу вредности одузете ствари, а након протека тог рока у једноструком. Имајући у виду да је разбојништво сматрано тежим обликом крађе, као такво имало је својства и деликта цивилног и деликта хонорарног права. Тако је оштећени могао да се определи за трајну *actio furti* или временски ограничену *actio vi bonorum raptorum*, будући да није било дозвољено кумулирање оба правна средства. Кумулацију ова два правна средства, делимично је дозволио Јустинијан, па је оштећени који би покренуо поступак по *actio furti*, касније имао могућност да употреби и *actio vi bonorum raptorum*, са тим да је са обе тужбе могао да оствари казну у четвороструком износу вредности одузете ствари.

Када је реч о изнуди у римском праву корен овог појма лежи у каснијем римском праву. Наиме, у римском праву појам изнуде се појавио у доба царства. Раније се изнуда подводила под службено кривично дело *crimen repetundarum*, а примењивала се цивилноправна заштита у виду *actio quod metus causa*. У доба

³⁹ Љ. Кандић, *op.cit.*, стр. 37.

⁴⁰ Т. Живановић, *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Београд, 1939. године, стр. 51.

царства појавио се нарочити *crimen extraordinarium – concussio*. Разликовала се *concussio publica* (изнуда злоупотребом стварног или наводног службеног положаја) и *concussio privata* (изнуда претњом кривичном тужбом).⁴¹

2.1 Национална правна историја

У овом делу рада сагледаћемо порекло имовинских кривичних дела у нашој правној историји почевши од нашег првог и најважијег правног документа Душановог законика па надаље ка новијој правној регулативи.

2.1.1 Душанов законик

Један од најважнијих докумената у српској правној историји је Душанов законик, који је донет на Сабору у Скопљу 21. маја 1349. године. Од имовинских кривичних дела са елементима принуде, Законик је познавао *разбојништво и гуса*.⁴²

Део одредаба Законика и то од 145 – 150 биле је намењен искорењивању професионалних лопова и разбојника. У циљу ефикаснијег сузбијања ових кривичних дела, Законик је увео широку колективну одговорност. Одговоран је био господар села на чијем подручју је кривично дело извршено, затим цело село, старешина катуна и градова. Ухваћени разбојник је вешан стрмоглавце, а лопов би био ослепљен. Село где би се они ухватили расељавано је, а господар села је морао прво да надокнади штету коју би лопови и разбојници причинили, а потом је кажњаван као и они. Сеоске старешине и чиновници у селима и катунима били би кажњавани истом казном, уколико би се у њиховим селима и катунима нашао лопов или разбојник. Њихова одговорност се огледала у томе што нису на време предузели потребне мере да до крађе или разбојништва не дође. Такође, постојала је и одговорност властеле ако је пренебрегнула упозорење сеоских старешина и чиновника да има лопова и разбојника и није предузела потребне мере. И они су били кажњавани као лопови и разбојници.

⁴¹ Т. Живановић: *op.cit.*, стр. 167.

⁴² Љ. Крљуш, *Одабрани извори из правне историје српског народа*, Нови Сад, 2003. године, стр. 43.

Члан 149 Душановог Законика је одређивао да лопов или разбојник који би били ухваћени на делу не могу бити помиловани. Даље, Законик је прописивао да се у случају када лопов и разбојник буду ухваћени на делу прво ослепе, а да се потом над њима изврше смртне казне вешањем.⁴³

Душанов Законик није познавао кривична дела разбојничке крађе и уцене. Када је у питању кривично дело изнуде, законик је регулисао судијску изнуду. Наиме, у члану 110 забрањивао се покретним судијама да храну насилно узимају. Законик није прописивао казну за ово кривично дело, па се у том случају примењивало обичајно право. Осим судијске изнуде, Душанов Законик чланом 118 забрањује и изнуду према трговцима на путу, или уопште према онима који робом тргују.

2.1.2 Кривично право Србије за време Првог српског устанка

Као важнији писани извори материјалног кривичног права овог раздобља појављују се: *Закон проте Матеје Ненадовића и Карађорђево закон*, те наставленија, дипломе, писма, наредбе канцеларије Врховног војводе упућене појединим старешинама устанка, као и малосачуваних наредба Правитељствујућег совјета. Ови прописи представљају целовитије и организованије правне акте, имајући у виду да у њима обично нема неког система и већег реда, нити је материја одвојена по правним областима.⁴⁴

Први закон устаничке Србије је Закон проте Матеје Ненадовића. До данас нам је познато седам његових тачака. Закон је рађен је на основу Крмчије (зборника средњовековног црквеног права), Јустинијанових и Мојсијевићевих закона. Од имовинских кривичних дела Закон помиње само крађу стоке која гласи: Ко украде јагње, прасе, коња или вола, тај да плати двоје и да се каштигује штаповима.⁴⁵ Дакле, за крађу стоке, закон је предвиђао кумулативно: телесну казну у виду шибања штаповима и новчану казну у висини двоструке вредности украдене ствари.

⁴³ Љ. Кркљуш, *op.cit.*, стр. 43.

⁴⁴ С. Пихлер, *Кривично право Србије за време Првог устанка (1804-1813)*, *Зборник института за криминолошка и социолошка истраживања*, Београд, број 4, 1975. године, стр. 209–210.

⁴⁵ Љ. Кркљуш, *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2004. године, стр. 53.

Други веома значајан закон из времена устаничке Србије јесте Карађорђево закон. У овом закону се срећу норме кривичног, породичног, имовинског и управног права. Али његов значај је превасходно кривичноправни. Међу кривичним делима против имовине са елементима принуде помиње се кривично дело разбојништво.⁴⁶ Закон искључује могућност помиловања ове категорије учинилаца и предвиђа да када се разбојник ухвати жив да се преда суду, а суд ће га поред обавезивања да врати „похарано“, односно да надокнади штету проузроковану кривичним делом, осудити и на телесну казну: пребијања ногу и року и разапињања на точак. Један посебан облик кривичног дела изнуде можемо наћи у члану 33 Карађорђевог закона који прописује казну губљења власти на неко време за старешину који би за кулук себи задржао од војске село или више села.⁴⁷ Смртна казна се извршавала стрељањем, уз обавезу да се убијени одмах сахрани, чиме се избегавало непотребно скрнављење леша и патња људи блиских осуђенику. Казна лишења слободе се извршавала у три облика. Робија је била најтежи облик јер је поред самог затварања осуђеник принуђен на тежак рад и ношење окова око ногу. За разлику од робије, заточеништво је лишење слободе без додатних оптерећења (ове казне су биле изрицане од две до двадесет година). Затвор се примењивао за лакша кривична дела и извршавао се лишавањем слободе уз рад.⁴⁸

2.1.3 Казнителни закон за поаре и крађе

Казнителни закон за поаре и крађе садржи једну одредбу која се односе на имовинска кривична дела са елементом принуде и за то прописује смртну казну. Он у својој одредби наводи следеће: Сваки онај који кућу, дућан, стасину или другу какву зграду обије или отвори и поару, ма какву и ма од какве вредности учини као у онај, који кога на путу или ма где нападне и поара или му то отме да се

⁴⁶ Љ. Кркљуш, *op.cit.*, стр. 57.

⁴⁷ Т. Живановић, *op. cit.*, стр. 168.

⁴⁸ Д. Јакшић Драгомир, Д. Давидовић, *Развој казненог система у кривичном праву Србије, Специјална едукација и рехабилитација*, вол. 12, бр. 4, Београд, 2013. године, стр. 525-538.

казни смрћу.⁴⁹ Из ове одредбе видимо да је најстроже кажњиво свако обијање или отимање ствари ма какве вредности.

2.1.4 Казнителни Законик за Књажевство Србију

Ово је први потпуни и систематизовани Кривични законик Србије. Рад на његовом доношењу отпочео је 1855. године, подстакнут идејом кнеза Александра Карађорђевића да је Србији потребан један „подпун Закон криминални“, пошто овај „најснажније гаранције подаје за обезбеђење не само личности, чести и слободе, па и живота поједини грађана, но и самога реда и спокојства земаљског“.⁵⁰ Кривични Законик Кнежевине Србије има четрдесет и пет глава унутар којих је обједињено 397 параграфа. Састоји се из увода и три дела: првог, о казнењу злочинства и преступења уобште, другог, о казнењу злочинства и преступења понаособ, и трећег, о казнењу изступења.

Уводна правила садрже законску дефиницију три врсте кривичних дела и то злочина, престапа и иступа, затим начело да нема кривичног дела без његове прописаности у закону, као и да непознавање закона никога не оправдава. Такође садржи и објашњење речи Србин којом се у Законнику назива држављанин, поданак Кнежевине Србије, затим садржи забрану изручивања Србина страној власти, одредбе о временском, просторном и персоналном важењу Законика, те о невезаности кривичне одговорности и права оштећеног на накнаду штете која је проузрокована кривичним делом. Први део има осам глава у којима се изграђују општи појмови и институти кривичнога права, предвиђају услови и основи кривичне одговорности, прописује систем казни и њихово законско одмеравање, дају мерила за судско одмеравање казне, те одређују основи ништења државног права на казну. Други део има двадесет и три главе унутар којих се одређују поједини злочини и преступи, као и казне за њихове учионице.

Треба рећи да су кривична дела распоређена по тзв. заштитном објекту против којег су уперена. Као објекти који уживају кривичноправну заштиту

⁴⁹ Т. Живановић, *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804 до 1865.*, Београд, 1967. године, стр.197.

⁵⁰ Д. Николић, *Кривични законик Кнежевине Србије*, 1991. године, Ниш, стр. 67.

појављују се отаџбина, владар и устав, закон, власт и јавни поредак, чиновничка и свештеничка служба, новчани промет, јавне и приватне исправе, живот, телесни интегритет, лична слобода, морал, црква и религија, част, имовина, вера у заклетву и сведочење, те општа сигурност људи и имовине. Трећи део Законика има четрнаест глава, од којих прва и последња садржински чине општи део за иступе, а све остало и стварно јесте посебан део.

Глава двадесет четврта посвећена је делима која говоре о разбојничеству, ајдуковању и насилном изнуђавању.

У параграфу 237 наводи се да се разбојником сматра онај ко недозвољеним начином, силом, опасном претњом или злостављањем каквог лица, од овога какву покретну ствар одузме и себи присвоји. Такође у параграфу 238 наводи се да ће се као разбојник сматрати и казнити и онај, који на делу крађе уваћен, да би украдену ствар задржао, противу лица силу или опасну претњу употреби.

У погледу казне прописано је било да ће се разбојник казнити робијом најмање пет година.

Ако је разбојник при крађи или отимању каквог човека убио, да се казни смрћу, ако се докаже да је хтео убити.

Робијом од десет до двадесет година да се казни разбојник:

1. ако је при отимању какав човек телесно или душевно тежко или опасно повређен или осакаћен,
2. ако је разбојник већ једанпут због разбојничества био казњен;
3. ако се последовавша смрт неби могла разбојнику у хотичност приписати т.ј. ако се не докаже да је хтео убити;
4. ако је разбојник оружије са собом носио;
5. ако су у разбојничеству два или више њи били, који су се на ту целъ договорили;
6. ако је разбојничество на јавним путовима и местима учињено;
7. ако је разбојничество у време ноћи у кућама гди људи живе и у овима принадлежећим зградама учињено;
8. ако је разбојник какво лице на муке мећао да своје имање открије.

Такође прописивано је било да ће се разбојник казнити робијом и у оном случају, кад је какво лице напастовао и злостављао, ма и да није ништа отео или однео.

Даље закон наводи да се ајдуком сматра онај ко се испод власти земаљске изтргне и од ове одметне тако, да у земљи, било сам за се, или у друштву с другима њему равнима, самовластно живити почне, пак се на позив власти до опредељеног рока непреда.

И најзад изнудитељем је сматран онај ко ради своје или другога неправедне користи, претећи коме да ће му какво зло учинити, принуди га да што учини или неучини. У погледу казне прописивано је да ће се свако насилно изнуђивање, да се казни затвором од најмање три месеца.⁵¹

2.1.5 Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца

Стварањем нове државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца, а потом Југославије, приступило се и изради новог кривичногзаконика, који је усвојен 1929. године. Нови Кривични законик је спадао међу најмодерније кривичне законике у Европи у то доба. Изграђен је на модернијим идејама у односу на француски, немачки и италијански кривични законик и служио је за углед свим законцима европског континента.⁵² У Кривичном законуку за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца кривична дела против имовине груписана су у глави XXVII. Имовинска кривична дела са елементима принуде су сврстана у другом делу ове главе под насловом: „Разбојништво и изнуда“. За ова кривична дела карактеристично је да су управљена против туђе имовине и да код њих као начин извршења служи употреба силе или претње.

Члан 326 дефинисао је кривично дело разбојништва на следећи начин: Ко силом употребљеном против неког лица или претњом истовремене опасности за живот или тело одузме туђу покретну ствар, или ко учини на други који начин неко лице неспособним да спречи ово одузимање, у намери да присвајањем ствари

⁵¹ Д. Николић, *op.cit.*, стр. 96.

⁵² Б. Петровић, Нови Кривични Законик за Краљевину Југославију и идеје тродеоног (трипартитног) система у науци кривичног права, *Бранич*, 1929. године, стр. 114-118.

прибави себи или другом противправну имовинску корист, казниће се као разбојник робијом од петнаест година.⁵³

Кривични законик за Краљевину СХС, у члану 327 прописивао је кривично дело разбојничке крађе на следећи начин: Као разбојник казниће се и крадљивац, који на делу крађе ухваћен, у намери да украђену ствар задржи, употреби силу против неког лица или претњу истовременом опасношћу за чији живот или тело или на који други начин учини неко лице неспособним да га спречи у одношењу ствари.

Кривично дело изнуде било је прописано параграфом 329 Кривичног законика. Законик изнуду дефинише на следећи начин: Ко у намери да себи или другоме прибави противправну имовинску корист, запретивши другоме каквим злом или учинивши га неспособним да се противи, принуди га да нешто учини или не учини или трпи на штету своје или туђе имовине, казниће се као изнуђач строгим затвором и новчано и губитком часних права. За покушај ће се казнити.

Поред овог основног облика кривичног дела изнуде, Кривични законик је предвиђао и тежи облик изнуде тзв. опасну изнуду: Ко у намери изнуде прети другом убиством или којим опште познатим злочинством или употреби силу против лица, казниће се робијом до пет година.⁵⁴

2.1.6 Кривични законик Федеративне Народне Републике Југославије из 1951. године

Кривични законик ФНРЈ донет је 2. марта 1951. године, а ступио је на снагу 1. јула 1951. године. И поред тога што је писан под утицајем страног кривичног законодавства (пре свега швајцарског КЗ), он у знатној мери представља оригиналну кодификацију материјалног кривичног права.⁵⁵

Имовинска кривична дела са елементима принуде сврстана су у главу XX која носи назив: Кривична дела против друштвене и приватне имовине. Чланом 251 Кривичног законика ФНРЈ, било је прописано кривично дело разбојничке

⁵³ Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 27. јануара 1929. године, прво издање, Београд, 1929. године, стр. 123.

⁵⁴ Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 27. јануара 1929. године, прво издање, Београд, 1929. године, стр. 124.

⁵⁵ З. Стојановић, Кривично право, *op.cit.*, стр. 51.

крађе на следећи начин: Ко је на делу крађе затечен, па у намери да украдену ствар задржи употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело, казниће се строгим затвором до дванаест година.⁵⁶ Интересантно је да је ово први Кривични законик који ово дело именује као разбојничку крађу. Чланом 253 Кривичног законика ФНРЈ, прописани су тешки случајеви разбојничке Кривично дело разбојничке крађе прописана је чланом 251 који је гласио : Ко је на делу крађе затечен, па у намери да украдену ствар задржи употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело, казниће се строгим затвором од две до дванаест година.

Кривично дело разбојништва прописано је чланом 252 Кривичног законика ФНРЈ тако да је гласило: Ко употребом силе против неког лица или претњом да ће непосредно напасти на живот или тело одузме туђу покретну ствар у намери да њеним присвајањем прибави себи или другом противправну имовинску корист, казниће се строгим затвором од три до петнаест година. Чланом 253 Кривичног законика ФНРЈ, прописани су тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, тако да тежи случај разбојничке крађе и разбојништва постоји ако су ова дела извршена са свирепошћу или је при извршењу разбојничке крађе или разбојништва нанесена неком лицу тешка телесна повреда или је неко лице лишено живота тако да ће се учинилац казнити казном затвора од најмање пет година или смртном казном.

Када је реч о кривичном делу изнуде оно је било прописано чланом 261 Кривичног законика ФНРЈ и наведени члан је гласио: Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист силом или озбиљном претњом принуди другог да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, казниће се затвором најмање три месеца или строгим затвором до пет година.⁵⁷

Приликом анализе одредаба Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године, које се односе на имовинска кривична дела са елементима принуде, може се уочити и једно, специфично имовинско кривично дело, које је први пут у наш правни систем инкорпорисано доношењем овог законика. Реч је о кривичном делу

⁵⁶ Кривични законик ФНРЈ, Службени лист ФНРЈ, број 13/51, на сајту <http://www.uzzpro.gov.rs/doc/biblioteka/bib-propisi/restitucija/31-krivicni-zakonik.pdf>

⁵⁷ Кривични законик ФНРЈ, Службени лист ФНРЈ, број 13/51.

пљачке, које је регулисао члан 255 Кривичног законика. Кривично дело пљачке не представља „класично“ кривично дело јер није постојало у предратном југословенском кривичном законодавству као ни у законодавству већине земаља. Оно је производ послератног развоја нашег кривичног права и делимичног утицаја совјетског кривичног законодавства. Ово кривично дело чини онај ко изврши кривично дело тешке крађе, разбојничке крађе, разбојништва и преваре у погледу друштвене имовине или приватне имовине која стоји под посебном заштитом закона, или ко изврши кривично дело злоупотребе службеног положаја или овлашћења, преваре у служби и проневере, а вредност украдених, прибављених или проневерених ствари прелази износ од милион динара.⁵⁸

2.1.7 Кривични закон Србије из 1977. године

Кривични закон Србије усвојен је од стране Скупштине Социјалистичке Републике Србије на седници Друштвено–политичког већа одржаној дана 28. јуна 1977. године, проглашен је Указом Председништва СР Србије следећег дана и објављен у Службеном гласнику СР Србије од 30. јуна 1977. године, а ступио је на снагу већ наредног дана. Био је у примени готово четири деценије, све до 1. јануара 2006. године, и за то време претрпео је читав низ измена и допуна (укупно деветнаест).⁵⁹

Кривична дела против имовине разврстана су у главу XVI Кривичног закона Републике Србије која носи наслов: „Кривична дела против имовине“. Ново кривично законодавство СФРЈ не карактерише оригиналност, и да оно у највећој мери преузима решења Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године. Такав случај је и са имовинским кривичним делима са елементима принуде. Наиме, кривично дело разбојничке крађе, прописано је чланом 167 Кривичног закона Србије на потпуно исти начин као што је то прописивао и члан 251 Кривичног законика ФНРЈ из 1951. године. Разлика је у прописаној казни, односно у врсти прописане казне, будући да је Кривични законик ФНРЈ за разбојничку крађу прописивао казну

⁵⁸ Ђ. Ђорђевић, *Кривично дело пљачке*, магистарски рад, Ниш, 1989. године., стр 11.

⁵⁹ Кривични закон Републике Србије Службени гласник СРС, број 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90 и Службени гласник РС, број 16/90, 49/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 39/03 и 67/03.

строгог затвора до дванаест година, док Кривични закон СФРЈ међу врстама казни не предвиђа строги затвор, већ познаје само једну врсту временске казне-казну затвора. Поред разлике која се огледа у врсти казне прописане за ово дело, Кривични закон Србије разликује се и по томе што предвиђа за разбојничку крађу казну затвора од једне до дванаест година, уводећи тако и посебан минимум казне затвора за наведено кривично дело. Такође, за разлику од КЗ ФНРЈ, КЗ РС увео је тежи облик кривичног дела разбојничке крађе, те је ставом 2 прописано да ако је разбојничком крађом прибављена имовинска корист која прелази износ од 850.000,00 динара, учинилац ће се казнити затвором најмање једну годину.

Чланом 168 у ставу 1 Кривичног Закона Републике Србије, прописан је основни облик кривичног дела разбојништва, на готово идентичан начин као и у Кривичном законнику ФНРЈ. Чланом 169 КЗ РС прописано је посебно кривично дело под називом: „Тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва“.Ово дело је постојало ако је при извршењу разбојничке крађе или разбојништва неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда или ако је разбојништво учињено у саставу групе или банде. Прописана казна је била казна затвора најмање пет година. Најтежи облик кривичног дела тешки случајеви разбојничке крађе и разбојништва, постоји ако је при извршењу разбојничке крађе или разбојништва неко лице са умишљајем лишено живота. За ово дело прописана је казна затвора најмање десет година или казна затвора од четрдесет година.

Када је у питању кривично дело уцене, законска дефиниција из члана 181 КЗ РС, у потпуности одговара оној из члана 262 КЗ ФНРЈ. Прописана казна је затвор од три месеца до пет година. Разлика у односу на КЗ ФНРЈ се огледа, као и код других дела из ове групе, у врсти казне.

3. УПОРЕДНОПРАВНИ ПРИКАЗ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ

Кривична дела против имовине, као што је то већ раније наведено у раду, уз крвне деликте, спадају у класичан криминалитет, који је познат још од најстаријих времена. Кривична дела против имовине са елементима принуде имају универзални карактер, будући да данас све модерне државе у својим кривичним законима предвиђају и кривична дела против имовине, а у оквиру њих и она дела која се врше уз употребу принуде. Ради свеобухватнијег проучавања имовинских кривичних дела са елементима принуде, у овом делу рада предмет анализе биће законско регулисање ових кривичних дела у појединим страним кривичним законодавствима. Предмет анализе биће поједини кривични закони: Немачке, Хрватске, Македоније, Црне Горе.

3.1 Немачка

Кривични законик Савезне Републике Немачке је велику пажњу посветио имовинским кривичним делима са елементима принуде, односно кривичноправној заштити имовине од насилних аката, с обзиром да је овим кривичним делима посвећено читаво једно поглавље. Наиме, у поглављу XX, које носи назив: „Разбојништво и изнуда“, регулисана су кривична дела против имовине са елементима принуде. Прво кривично дело, регулисано у оквиру овог поглавља јесте кривично дело разбојништва, чији је основни облик прописан ставом 2. параграфом 249. Ово кривично дело чини онај „ко силом или претњом непосредном опасношћу по живот или тело неког лица одузме туђу покретну ствар у намери да је присвоји“. Прописана казна је казна лишења слободе најмање једну годину. За лакше случајеве прописана је казна затвора од шест месеци до пет година.⁶⁰

Кривично дело разбојничке крађе, прописано је параграфом 252 Кривичног законика СР Немачке. Ово дело чини онај „ко је на делу крађе затечен, па у намери да украдену ствар задржи, употреби силу или претњу непосредном опасношћу по

⁶⁰ Извор: www.gesetze-im-internet.de, сајт посећен 15.09.2018.

живот или тело неког лица. У погледу казне, законик предвиђа да ће се учинилац кривичног дела разбојничке крађе казнити као за разбојништво. Уколико дође до смрти другог лица, учинилац разбојничке крађе или разбојништва казниће се доживотним затвором, или казном затвора не мањом од десет година.

Осим кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе, Кривични законик СР Немачке, међу имовинским кривичним делима са елементима принуде параграфом 253 предвиђа и кривично дело изнуде. Ово кривично дело има основни и тежи облик. Основни облик кривичног дела изнуде, прописан је ставом 1 наведеног параграфа и састоји се у принуђавању другог противправно силом или претњом значајним злом, да на штету своје имовине нешто изврши, трпи или не изврши неку радњу, а све у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист. Запређена казна је казна лишења слободе до пет година или новчана казна, а у посебно тешком случају казна лишења слободе у трајању од најмање једну годину.⁶¹

3.2 Република Хрватска

Казнени закон Републике Хрватске донет је у октобру 2011. године, а ступио је на снагу 1. јануара 2013. године. Имовинска кривична дела систематизована су у оквиру посебног дела, у глави XXIII која носи назив: *Казнена дела против имовине*.⁶² Међу имовинским кривичним делима са елементима принуде, Казнени закон прописује кривично дело разбојништва (члан 230), кривично дело разбојничке крађе (члан 231) и кривично дело изнуде (члан 243). Међутим, Казнени закон Републике Хрватске не предвиђа кривично дело уцене ни као самостално кривично дело, нити као посебан облик кривичног дела изнуде.

Кривично дело разбојништва, регулисано је чланом 230 Казненог закона, па је ставом 1 наведеног члана прописан основни облик овог кривичног дела на следећи начин: Ко употребом силе против неке особе или претњом да ће директно напасти на њен живот или тело одузме туђу покретну ствар с циљем да је противправно присвоји, казниће се казном затвора од једне до десет година.

⁶¹ Кривични законик Савезне Републике Немачке са Уводним законом за Кривични законик и Војно кривичним законом, Београд, 1998. године, превод, стр. 119.

⁶² Казнени закон, Народне новине, број 125/11, 144/12, 56/15 и 61/15, 101/17

Ставом 2 наведеног члана, прописан је тежи облик кривичног дела разбојништва. Он постоји ако је кривичним делом из става 1 прибављена знатна имовинска корист или је употребљено какво оружје или опасно оруђе. Прописана казна за овај облик је казна затвора у трајању од три до дванаест година. Најтежи облик постоји ако је делом из става 1. и 2. овога члана проузрокована смрт особе, тада ће се учинилац казнити казном затвора од најмање пет година.

Кривично дело разбојничке крађе, прописано је чланом 231 Казненог закона на следећи начин: Ко је затечен при извршењу крађе, па с циљем да украдену ствар задржи, употреби силу против неке особе или претњу да ће напасти на живот или тело, казниће се казном затвора од једне до десет година. Тежи облик кривичног дела разбојничке крађе прописан је ставом 2 наведеног члана. Квалификаторне околности су потпуно исте као и код тежег облика кривичног дела разбојништва из члана 230 став 2 Казненог закона: да је делом из става 1 прибављена знатна имовинска корист или да је употребљено какво оружје или опасно оруђе. Прописана казна је затвор од три до дванаест година. Најтежи облик постоји ако је делом из ста 1. и 2. наведеног члана проузрокована смрт особе, учинилац ће се казнити казном затвора од најмање пет година.

Поред кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе, навели смо да Казнени закон Републике Хрватске, међу имовинским кривичним делима са елементима принуде, прописује још и кривично дело изнуде. Основни облик кривичног дела изнуде прописан је чланом 243 Казненог закона на следећи начин: Ко с циљем да себи или другоме прибави противправну имовинску корист силом или озбиљном претњом присили другога да нешто учини, не учини или трпи на штету своје или туђе имовине, казниће се казном затвора од шест месеци до пет година. Казнени закон Хрватске, поред овог основног, предвиђа и пет тежих облика кривичног дела изнуде. Први тежи облик овог дела огледа се у томе да је прибављена имовинска корист или је овим делом проузрокована знатна штета, онда ће се учинилац казнити казном затвора од једне до осам година. Други тежи облик овог дела постоји ако је учинилац употребио силу или је запретио да ће напасти на живот или тело па ће се казнити казном затвора од једне до десет година. Трећи тежи облик овог дела постоји ако је учинилац користио какво оружје или опасно оруђе, ако је прибављена знатна имовинска корист или је проузрокована знатна

штета онда ће да се казни казном затвора од три до дванаест година. Четврти тежи облик постојаће када при извршењу дела из тачке 1. и 3. овога члана учинилац запрети да ће напасти на живот или тело већег броја особа или да ће тешко оштетити објекте великог друштвеног значења и тада има да се казни казном затвора од три до петнаест година. Пети тежи облик постоји када је делом из става 1. или 3. овога члана проузрокована смрт и тада ће се учинилац да се казни казном затвора најмање пет година.

3.3 Република Македонија

У Републици Македонији у примени је Кривични законик (Кривичен законик), који је донет 1996. године. Имовинска кривична дела систематизирана су у посебном делу законика, у оквиру главе XXIII која носи назив: Кривична дела против имотот.⁶³ Кривични законик Републике Македоније регулише четири имовинска кривична дела са елементима принуде: разбојништво (члан 237), разбојничка крађа (члан 238), изнуда (члан 258) и уцена (члан 259). Кривично дело разбојништва, прописано чланом 237 Кривичног законика Македоније, има основни, три тежа и један лакши облик.

Основни облик кривичног дела разбојништва из става 1 наведеног члана, чини онај ко употребом силе или претње да ће непосредно напасти на живот или тело, одузме туђу покретну ствар у намери да је противправно присвоји. Прописана казна је затвор од најмање пет година. Први тежи облик разбојништва (члан 237 став 2 Кривичног законика) постоји у ситуацијама када је вредност одузетих ствари велика („големи размери“). Учиниолац ће се казнити казном затвора за овај облик дела најмање осам година. Други тежи облик кривичног дела разбојништва подразумева три квалификаторне околности (став 4). У првом случају, потребно је да је неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда. У другом случају, квалификаторна околност постоји ако је разбојништво учињено у саставу групе или банде. Трећа квалификаторна околност код овог облика

⁶³ Кривичен законик, Службени весник на Република Македонија, број 37/96, Закон за изменување и дополнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија, број 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08, 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15 и 226/15, 97/17.

кривичног дела разбојништва постоји ако је при извршењу разбојништва употребљено ватрено оружје или опасно оруђе. Запрећена казна за овај тежи облик кривичног дела разбојништва је казна затвора у трајању од најмање десет година. Најтежи облик кривичног дела разбојништва постоји у случају када је при извршењу разбојништва неко лице са умишљајем лишено живота. У случају да је смрт обухваћена нехатом учиниоца, радиће се о стицају кривичног дела разбојништва и нехатног убиства („убиство од небрежност“ – члан 126 Кривичног законика). Прописана казна за овај, најтежи облик разбојништва је затвор од најмање десет година или доживотни затвор. Ако је вредност одузетих ствари мала, учинилац ће се казнити казном затвора од једне до пет година.

Кривични законик Републике Македоније у члану 238 регулише кривично дело разбојничке крађе поред основног облика прописује три тежа и један привилеговани облик овог кривичног дела. Основни облик дела прописује да учинилац који употребљава силу или претњу да ће директно напасти на живот или тело другог са намером предмет који је украо задржи, казниће се затвором најмање пет година. Први тежи облик овог дела постоји ако је вредност украдених ствари велика и тада се учинилац има казнити казном затвора од најмање осам година. Други тежи облик дела постоји када је током извршења дела из тачке 1 са намером нанета озбиљна телесна повреда или ако је почињена пљачка од стране групе или банде, или ако се користи ватрено оружје или опасно оружје и тада учинилац ће се казнити затвором од најмање десет година. И најзад последњи тежи облик дела постоји када је током извршења дела неко лице лишено живота; учинилац ће се тада казнити затвором од најмање десет година или доживотним затвором. Привилегован облик дела постоји када је вредност украдених ствари мала и тада је прописана казна затвора од једне до пет година.

Кривично дело изнуде, регулисано је чланом 258 Кривичног законика Македоније. Поред основног облика, законик познаје и три квалификована облика кривичног дела изнуде. Кривично дело се састоји у принуђавању другог силом или озбиљном претњом да нешто чини или не чини на штету своје или туђе имовине, а све то у намери да учинилац прибави себи или другом противправну имовинску корист. Прописана казна за основни облик дела из става 1 је казна затвора у трајању од најмање једне године.

Први тежи облик кривичног дела изнуде подразумева постојање неке од укупно пет квалификаторних околности, које су прописане ставом 2 члана 258 Кривичног законика.

Прва квалификаторна околност подразумева да је кривично дело изнуде извршено у саставу групе, банде или другог удружења. У другом случају, квалификаторну околност представља употреба ватреног оружја или опасног оруђа при извршењу дела, док трећа квалификаторна околност постоји уколико је изнуда извршена на нарочито насилан начин. Четврта квалификаторна околност постоји ако је прибављена значајна имовинска корист или је наступила значајна имовинска штета. Најзад, пета квалификаторна околност постоји ако је неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда. Запрећена казна за овај облик кривичног дела изнуде је казна затвора у трајању од најмање четири године.

Други тежи облик кривичног дела изнуде из става 3 наведеног члана Кривичног законика, постоји ако учинилац врши кривично дело изнуде у циљу добијања награде за учињено дело од стране подстрекача. За овај облик запрећена је казна затвора од најмање четири године.

Најтежи облик кривичног дела изнуде постоји ако је при извршењу изнуде неко лице са умишљајем лишено живота. Прописана казна је затвор у трајању од најмање десет година или казна доживотног затвора.

Кривично дело уцене, регулисано је чланом 259 Кривичног законика Републике Македоније. Кривично дело уцене има основни и тежи облик. Ово дело чини онај ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, запрети другом да ће открити нешто што би шкодило његовој части или угледу, или части или угледу њему блиских лица и тако га принуди да нешто чини или не чини на штету своје или туђе имовине. Прописана казна за основни облик кривичног дела уцене је казна затвора у трајању од три месеца до пет година.

Тежи облик кривичног дела постоји ако дело учињено у саставу групе, банде или другог удружења или да је делом прибављена значајна имовинска корист, односно да је наступила значајна имовинска штета. Прописана казна затвора за ово дело износи од једне до десет година.

3.4 Црна Гора

Кривични законик Црне Горе⁶⁴ у глави XXII прописује кривична дела против имовине, унутар које предвиђа и четири имовинска кривична дела са елементима принуде. Реч је о кривичном делу разбојничке крађе (члан 241 КЗ), разбојништва (члан 242), изнуде (члан 250) и уцене (члан 251).

Кривично дело разбојничке крађе, прописано чланом 241 Кривичног законика Црне Горе, има основни, четири тежа и један лакши облик. Ставом 1 наведеног члана, уређен је основни облик кривичног дела разбојничке крађе. Ово дело постоји када је учинилац затечен на делу крађе, па у намери да украдену ствар задржи, употреби силу или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело пасивног субјекта. Прописана казна за основни облик разбојничке крађе је казна затвора у трајању од једне до осам година.

Први тежи облик кривичног дела разбојничке крађе, прописан је ставом 2 члана 241 Кривичног законика Црне Горе и исти постоји уколико вредност украдених ствари прелази износ од три хиљаде еура. Прописана казна је затвор од две до десет година. За постојање другог тежег облика кривичног дела разбојничке крађе, законик предвиђа постојање квалификаторне околности, која се као и код претходног облика испољава у вредности украдене ствари, с тим да се код овог облика захтева да вредност украдених ствари прелази износ од тридесет хиљада еура (члан 241 став 3 Кривичног законика Црне Горе). Прописана казна је казна затвора у трајању од две до дванаест година. Трећи тежи облик кривичног дела разбојничке крађе (став 4), постоји ако је дело из става 1 до 3 учињено од стране групе или ако је неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда. Прописана казна је затвор од три до петнаест година. Најтежи облик кривичног дела разбојничке крађе (став 5), постоји ако је при извршењу кривичног дела разбојничке крађе из става 1 до 3 неко лице са умишљајем лишено живота. Прописана казна је затвор од најмање десет година или казна дуготрајног затвора.

⁶⁴ Кривични законик Црне Горе, Службени лист РЦГ, број 70/2003., 13/2004, 47/2006 и Службени лист ЦГ, број 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013, - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017 и 49/2018

Привилеговани, лакши облик кривичног дела разбојничке крађе, предвиђен је чланом 241 у ставу 6 Кривичног законика. Овај облик разбојничке крађе постоји ако су испуњена два услова: ако вредност украдених ствари не прелази износ од сто педесет еура, а учинилац је ишао за тим да прибави малу имовинску корист.

Као и код кривичног дела разбојничке крађе, тако и код кривичног дела разбојништва прописаног чланом 242, Кривични законик Црне Горе предвиђа: основни, три тежа и један лакши облик дела. Дело из става 1 (основни облик) састоји се у одузимању туђе покретне ствари у намери да се себи или другом прибави противправна имовинска корист, употребом силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело оштећеног. Прописана казна за основни облик кривичног дела разбојништва је затвор од две до десет година. Тежи облик кривичног дела разбојништва из става 2, постоји ако је вредност одузетих ствари већа од три хиљаде еура и за овај облик дела прописана казна је казна затвора у распону од две до дванаест година. И други тежи облик који предвиђа став 3, такође, као и код кривичног дела разбојничке крађе, постоји ако вредност одузетих ствари прелази износ од тридесет хиљада еура за овај облик дела прописана казна је казна затвора у распону од три до петнаест година. Став 4 члана 242 Кривичног законика, прописује трећи тежи облик кривичног дела разбојништва у случају постојања једне од две квалификаторне околности: ако је дело из става 1 до 3 овог члана учињено од стране групе или ако је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда. Прописана казна је казна затвора у трајању од три до петнаест година. Када је при извршењу кривичног дела разбојништва неко лице са умишљајем лишено живота, постојаће најтежи облик овог дела из става 5, за који је прописана казна затвора најмање десет година или казна дуготрајног затвора. Кривични законик Црне Горе, у члану 250 прописује кривично дело изнуде. Ово кривично дело има основни и три тежа облика. Радња извршења кривичног дела изнуде састоји се принуђавању другог употребом силе или претње да нешто чини или не чини на штету своје или туђе имовине. Последица кривичног дела изнуде састоји се у томе што принуђени сам чини нешто на штету своје или туђе имовине. На страни учиниоца мора да постоји намера да себи или другом прибави противправну имовинску корист, што даље наводи на то да се може закључити да се ово дело може извршити само са директним умишљајем као обликом виности.

За основни облик прописан ставом 1 члана 250 Кривичног законика, може се изрећи казна затвора у распону од једне до осам година.

Први тежи облик кривичног дела постоји ако је прибављена имовинска корист у износу који прелази три хиљаде еура и за исто је прописана казна затвора у распону од две до десет година. Други тежи облик кривичног дела постоји ако је прибављена имовинска корист у износу који прелази тридесет хиљаде еура и за њега је исто прописана казна затвора у распону од две до дванаест година.

Најтежи облик кривичног дела изнуде постоји када дело изврши лице које се бави изнудом или када је извршено од стране више лица на организовани начин. Запрећена казна за овај облик кривичног дела изнуде је казна затвора у распону од три до петнаест година.

Кривично дело уцене, прописано је чланом 251 Кривичног законика Црне Горе. Попут кривичног дела изнуде и код овог кривичног дела Кривични законик Црне Горе предвиђа основни и три тежа облика. Радња извршења кривичног дела уцене састоји се у принуђавању пасивног субјекта да нешто чини или не чини на штету своје или туђе имовине. Принуда се манифестује у употреби претње да ће се против пасивног субјекта или њему блиских лица открити нешто што би шкодило њиховој части или угледу. Запрећена казна за основни облик кривичног дела је казна затвора у трајању од три месеца до пет година.

Тежи облици кривичног дела уцене прописани ставовима 2 и 3 члана 251, постоје ако је делом из става 1 прибављена имовинска корист у износу преко три хиљаде (став 2) односно у износу већем од тридесет хиљада еура (став 3). За дело из става 2 може се изрећи казна затвора у распону од једне до осам, док је за дело из става 3 запрећена казна затвора у трајању од две до десет година.

Најтежи облик кривичног дела уцене из става 4 овога члана постоји ако је дело извршено од стране од стране више лица на организован начин. За дело из става 4 запрећена је казна затвора у трајању од две до дванаест година.

4. ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ У НАШЕМ ПОЗИТИВНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ

4.1 Кривично дело разбојничка крађа

Кривично дело разбојничке крађе из члана 205. КЗС је право сложено кривично дело које се састоји из крађе и принуде. Разбојничка крађа постоји када је учинилац дела затечен на делу крађе, па у намери да задржи украдену ствар употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот и тело. Објект заштите код разбојничке крађе такође је имовина, а објект напада је туђа покретна ствар. Због тога је и ово дело систематизовано у групи кривичних дела против имовине.⁶⁵

За постојање кривичног дела разбојничке крађе, неопходни су и следећи услови: да је учинилац затечен на делу, да је употребио силу или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело и да је силу или претњу употребио у намери да украдену ствар задржи. У погледу места извршења дела извршилац је затечен онда када се још налази на месту извршења, или док односи украдену ствар. То значи да је за појам “затечен” потребно да крађа у једном ширем, материјалном смислу још траје, односно да извршилац још није дошао у мирни посед украдене ствари. Став је праксе, који треба прихватити, да разбојничка крађа може бити извршена не само на месту где је ствар украдена, него и на сваком оном месту на коме се извршилац налази док је у бекству са украденом ствари.⁶⁶

Радња извршења овог кривичног дела састоји се у употреби силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело у намери да се украдена ствар задржи.⁶⁷ Дакле, као средство извршења кривичног дела разбојничке крађе јавља се сила или претња. Сила и претња се употребљавају у намери да се украдена ствар задржи, што значи да разбојничка крађа постоји у оном случају када извршилац није успео да задржи украдену ствар.⁶⁸

⁶⁵ М. Милошевић, *op. cit.*, стр. 89.

⁶⁶ З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 504.

⁶⁷ Ђ. Ђорђевић, Кривично дело разбојничке крађе у савременом кривичном праву, *Архив за правне и друштвене науке*, Београд, број 1/2, 2002. година, стр. 37-66.

⁶⁸ З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 504

Под силом се подразумева употреба физичке, механичке или друге снаге, као и примена хипнозе и омамљујућих средстава, са циљем да се неко лице принуди на предузимање неке активне радње (чињење), уздржавање од такве радње (нечињење) или пак, да трпи неко стање које њему и његовим интересима не одговара. Сила је, дакле, средство физичког или психичког онеспособљавања за пружање евентуалног отпора неког лица. То онеспособљавање се увек врши мимо воље лица према коме се она примењује.⁶⁹

Претња је други и најчешће лакши облик манифестовања и остваривања принуде. Претња представља стављање у изглед одређеног зла лицу којем се прети, а да притоме остваривање тог зла на било који начин зависи од воље лица које прети. Зло мора тек да се догоди, тј. реч је о неком будућем злу. Довољно је да лице које прети представи лицу коме прети да остваривање зла зависи од његовог утицаја. Уколико то није случај, тј. ако се ради о опомени код које лице које ставља у изглед другом лицу неко зло чије остваривање не зависи од њега, неће постојати претња. Само застрашивање неког лица стављањем у изглед неког зла које се може догодити, а да притоме лице које врши застрашивање то зло ни имплицитно не доводи у везу са собом, само по себи није инкриминисано.

Међутим, претња ће постојати уколико се ставља у изглед неко зло које треба да оствари неко треће лице ако при томе онај ко прети тврди да има одлучујући утицај на вољу тог лица. Зло дакле треба схватити не као било који неповољан догађај за онога коме се прети, као било какву непријатност, већ као нешто што за њега представља осетно зло. Иако се у том погледу могу јавити неке дилеме, оно чиме се прети мора бити противправно.⁷⁰ Дакле, претња код кривичног дела разбојничке крађе мора бити квалификована, тј. усмерена ка усмрћивању или повреди тела лица које покуша да га спречи или омете у извршењу крађе. Претња мора бити, објективно посматрано, озбиљна и могућа, а она ће то бити ако је као такву схвати лице коме је упућена и ако је изречена на такав начин од стране извршиоца крађе на основу кога се може претпоставити да ће је и остварити. Овакве карактеристике претњи дају одговарајућу подобност да

⁶⁹ М. Јовић, Принуда у кривичном праву, *Безбедност*, Београд, број 2, 2002. године, стр. 275.

⁷⁰ З. Стојановић, О појму претње у кривичном праву, *Журнал за криминалистику и право*, Београд, 2013. године, стр. 5.

код притежаоца ствари или другог лица изазове осећање страха или личне несигурности. Важно је нагласити да се претњом притежаоцу ствари или неком другом лицу предочава лишење живота или повреда тела којом се угрожава његов физички интегритет, односно да му се ставља до знања да ће му се то одмах десити. Дакле, врло брзо и ту, на месту извршења крађе. Према томе, претња је код кривичног дела разбојничке крађе квалификована, тј. опасна.⁷¹

Претња као вид принуде мора бити остварива, односно мора да изгледа као да је остварива. Као пример овога може да се наведе претња гуменим ножем који делује као прави или празним оружјем што лице којем се прети не зна да му се прети празним оружјем или гуменим ножем па претњу схвата као озбиљну и оствариву, тако да се код њега ствара субјективни осећај да је претња стварна и озбиљна.⁷²

Основни облик кривичног дела разбојничка крађа прописан је у чл. 205. Кривичног законика РС и тај облик чини ко је на делу крађе затечен, па у намери да украдену ствар задржи употреби силу против неког лица или претњу да ће непосредно напасти на живот или тело. Према томе, потребно је да учинилац одузима туђу покретну ствар у намери да њеним присвајањем за себе или другог оствари противправну имовинску корист. Извршилац крађе треба да употреби силу или претњу да би задржао украдену ствар. Прописана казна за ово дело је казна затвора од једне до десет година.

Први тежи облик кривичног дела разбојничке крађе, прописан ставом 2 члана 205, и он постоји ако вредност украдених ствари прелази износ од милион и петсто хиљада динара. Прописана казна за овај облик је казна затвора од две до дванаест година. Дакле, тежи облик кривичног дела разбојничке крађе прописан у ставу 2 постоји ако је применом силе или квалификоване претње учинилац успео да задржи претходно украдену ствар, чија вредност према тржишној вредности у време извршења дела прелази износ од милион и петсто хиљада динара.⁷³

Други тежи облик кривичног дела разбојничке крађе прописан је ставом 3 члана 205 и овај облик постоји ако је дело из става 1. до 3. овог члана учињено од

⁷¹ М. Јовић, *op. cit.*, стр. 126.

⁷² Н. Бингулац, *Разбојништво и разбојничка крађа- кривичноправни криминалистички аспект, Право теорија и пракса*, Број 07-09/2013. године, стр.103.

⁷³ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног закона Републике Србије*, Београд, 1995. године, стр. 604.

стране групе или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда. Код овог облика кривичног дела разбојничке крађе, као квалификаторна околност прво се јавља околност да је дело учињено од стране групе. Кривични законик чланом 112 у ставу 22 дефинише појам групе под којим подразумева најмање три лица повезаних ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.

Међутим други тежи облик кривичног дела разбојничке крађе постоји и у ситуацији када је при извршењу разбојничке крађе неком лицу са умишљајем нанета тешка телесна повреда. За постојање овог облика потребно је, пре свега, да је тешка телесна повреда учињена при извршењу разбојничке крађе, односно у време извршења кривичног дела. Надаље, тешка телесна повреда треба да је нанесена у вези са извршењем кривичног дела разбојничке крађе, што значи да ако би она била учињена у исто време, али независно од вршења разбојничке крађе, не би постојао овај квалификовани облик разбојничке крађе, већ би се радило о стицају. Уколико би у односу на тешку телесну повреду постојао нехат, радило би се о стицају основног дела разбојничке крађе и нехатне телесне повреде.⁷⁴

Када су више лица учествовала у извршењу разбојничке крађе као саизвршиоци, па онда један од њих при извршењу разбојничке крађе нанесе са умишљајем тешку телесну повреду, поставља се питање да ли онда и остали саизвршиоци одговарају за овај тежи облик кривичног дела разбојничке крађе из члана 205 став 3 КЗ. У судској пракси преовладава став да за овај квалификовани облик разбојничке крађе из става 3 одговарају и они саизвршиоци који су се сагласили са предузимањем радње наношења тешке телесне повреде од стране неког од саизвршилаца.

На крају, одредбом члана 205 у ставу 4 Кривичног законика, прописан је трећи и имајући у виду прописану казну, најтежи облик кривичног дела разбојничке крађе који постоји ако је дело из става 1 до става 3 овог члана учињено од стране организоване криминалне групе. Прописана казна је затвор од најмање пет година.

⁷⁴ З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 506.

Под појмом организоване криминалне групе наш Кривични законик подразумева групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

4.2 Кривично дело разбојништва

Разбојништво је једно од основних, најтежих и најзначајнијих кривичних дела против имовине, и то од најстаријих времена, па до данас. Исто тако, разбојништво заузима истакнуто место у структури имовинских кривичних дела у свим савременим кривичним законодавствима. Настало паралелно са појавом својине на предметима, ово кривично дело је тако постало и верни пратилац историјског развоја људске цивилизације све до данашњих дана. За кривична дела разбојништва, кривично гоњење се предузима по службеној дужности од стране надлежног тужиоца.⁷⁵ Многи кривичноправни системи разбојништво у коме се као средство извршења користи оружје квалификују као посебно дело “Оружана пљачка”, за које се прописује знатно већа казна.⁷⁶

Кривично дело разбојништва сврстано је у групи кривичних дела против имовине, у члану 206. Кривичног законика.

Кривично дело разбојништво је сложено кривично дело и састоји се из два кривична дела. То су принуда и крађа. Принуда је први елемент кривичног дела разбојништва. Она заправо представља начин и средство предузимања радње. Управо овај елемент одсликава правну природу овог кривичног дела према коме је оно и дефинисано као насилничко имовинско кривично дело.⁷⁷ Принуда се јавља у два облика - употребом силе или претње да ће се непосредно напасти на живот или тело. О овоме је више речи било у претходном делу рада.

Радњом извршења овог кривичног дела сматра се одузимање туђе покретне ствари употребом силе или претње. Сила мора бити управљена против неког лица,

⁷⁵ Вуковић М., Имовинска кривична дјела са елементима принуде, *Безбједност - полиција - грађани*, година XII, број 1–2/16, стр. 298.

⁷⁶ Burkoff J., Weaver R., *Inside criminal law*, New York, Aspen publishers, 2008. године, стр. 196.

⁷⁷ Д. Јовашевић, *op. cit.*, стр. 254.

пре свега, власника ствари, али може и према другом лицу. Претња је квалификована тј. прети се непосредно нападом на живот или тело. Уколико се прети да ће се касније напасти на живот или тело, или се прети неким другим злом, неће постојати радња извршења кривичног дела разбојништва.⁷⁸ За постојање кривичног дела разбојништва неопходан је умишљај који обухвата свест да се употребом принуде одузима туђа покретна ствар.

Основни облик кривичног дела разбојништва састоји се у одузимању туђе покретне ствари у намери да се њеним присвајањем прибави за себе или другог противправна имовинска корист употребом силе или претњом да ће се непосредно напасти на живот или тело.⁷⁹ Прописана казна затвора за износи од две до десет година.

Поред основног облика кривичног дела разбојништва, наш Кривични законик предвиђа и теже облике. Околности које овом кривичном делу дају тежи облик се односе на: групно својство учинилаца кривичних дела, степен нанете телесне повреде жртви, вредност одузетих ствари, постојање организације која учествује у његовом извршењу. Наш законодавац је полазећи од ових околности предвидео два тежа облика разбојништва.

Први тежи облик постоји када је разбојништво учињено од стране групе, или је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда или ако вредност одузетих ствари прелази износ од 1.500.000,00 динара. Овде се као квалификаторне околности узимају више међусобно различитих ситуација. Оне су алтернативно постављене што практично значи да се извршење овог облика кривичног дела исцрпљује њиховим појединачним предузимањем. Први случај подразумева групно извршење кривичног дела што је у пракси честа појава. Реч је о хомогеним групама које врше разбојништва у континуитету тако што се специјализују за одређене објекте (банке, мењачнице, јувелирнице, трговине, пумпе и др.) где претњу насиљем али и само насиље примењују на запослена лица у њима. У судској пракси се под „групом“ сматрају три или више лица повезаних ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане

⁷⁸ Д. Јовашевић, Кривично дело разбојничке крађе и разбојништва у теорији, пракси и упоредном законодавству, *Безбедност*, 2/2002, Београд, стр. 252.

⁷⁹ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право – посебни део*, Београд, 2010. године, стр. 104.

улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. Између тих лица мора постојати одређени степен повезаности и унутрашња организација која омогућава да по претходном договору, уз поделу рада, чланови групе извршавају кривична дела. Када предузимају радње разбојништва, чланови групе по правилу делују као саизвршиоци, без обзира на то што неки могу да предузимају само радњу принуде, док други одузимају ствари. Отуда је за постојање ове квалификаторне околности потребно узети у обзир све расположиве доказе на основу којих се утврђује постојање групе. Други случај подразумева да је неком лицу са умишљајем нанесена тешка телесна повреда. Законодавац овде захтева кумулативно присуство два елемента. Први се односи на присуство умишљаја услед кога је другоме нанета тешка телесна повреда. У овом случају је свесно грубо поступање резултирало телесним оштећењем другог лица. При том није увек могуће са сигурношћу утврдити присуство одређених правилности у погледу мотивационог механизма који је утицао на учиниоца да разбојништво учини на овакав начин. У прилог томе нам говори стање у судској пракси где можемо пронаћи атипичне случајеве у којима једно или више лица свесно грубо поступа, користећи високи интензитет силе подобан да тело тешко повреди. Они се крећу од примене сопствене физичке снаге, па све до употребе различитих физичких средстава, хладног и ватреног оружја. Међутим, ако би повреда била нанета пошто је кривично дело разбојништва довршено, у том случају постојаће стицај разбојништва и тешке телесне повреде. Трећи случај се заснива на вредности одузете ствари ограничавајући је на износ од милион и петсто хиљада динара. Важно је нагласити да се вредност одузете ствари процењује на основу њене тренутне тржишне вредности у време извршења овог облика разбојништва. Накнадна промена вредности украдене ствари, у смислу њеног поскупљења или појефтињења, у конкретном случају није од утицаја.

Следећи и уједно најтежи облик овог кривичног дела постојаће ако је разбојништво учињено од стране организоване криминалне групе. Под организованом криминалном групом подразумева се група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

Из оваквог законског описа организоване криминалне групе, која представља квалификаторну околност овог облика разбојништва, можемо уочити присуство више елемената. Они се састоје у већем броју чланова чија унутрашња организација садржи јасну поделу улога, изражену дисциплину и субординацију вође према члановима нижег нивоа. Овакво значење групе није у потпуности подударно са њеним одређењем у међународним правним документима.⁸⁰ У том смислу можемо навести схватање појма „организована група“ из одредбе члана 2. тачка ц Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (тзв. Палермо конвенција).⁸¹ Према наведеној одредби организована група означава групу која није случајно формирана ради непосредног извршења кривичног дела, и која не мора да има формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.

Прописан је и привелеговани облик кривичног дела разбојништва (став 4). Наиме, криминално-политичко оправдање за прописивање овог облика разбојништва јесте чињеница да су у нашој пракси чести случајеви да се употребом силе или претње одузимају ствари мале вредности, те да су судови (због прописане блаже казне) често такве случајеве квалификовали као кривично дело изнуде, иако су остварена битна обележја кривичног дела разбојништва.⁸² Дело се од основног разликује према вредности одузетих ствари, као и намери учиниоца да прибави малу имовинску корист. У ствари, кумулативно се захтева објективни и субјективни услов као и код дела ситне крађе, утаје и преваре. Код објективног услова је предвиђен нижи новчани износ него код дела ситне крађе, утаје и преваре, што би се могло правдати тиме да је овде реч о тешком кривичном делу, те да привилеговање долази у обзир само када су украдене ствари мање вредности. Покушај привилегованог облика је кажњив с обзиром на изричиту одредбу става 5. Треба рећи да је према подацима Републичког завода за статистику међу имовинским кривичним делима са елементима принуде, у пракси најзаступљеније кривично дело разбојништва, а о томе ће више речи бити у наставку рада.

⁸⁰ И. Локсић, В. Митрић, М. Лутовац, Кривично дело разбојништва у законодавству и пракси, *Војно дело*, 5/2017, Београд, стр. 144.

⁸¹ Закон о потврђивању конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола Сл. лист СРЈ - међународни уговори, бр. 6/2001

⁸² З. Стојановић, *op. cit.*, стр. 509

Покушај привилегованог облика је кажњив. Код покушаја овог кривичног дела довољно је да је учинилац започео са применом силе или претње уколико је његов умишљај био управљен на одузимање ствари.⁸³ Судска пракса стоји на становишту да покушај овог дела постоји како у случају када је употребљена принуда и започето одузимање туђе ствари, тако и у случају кад је само употребљена принуда, са намером да се после тога приступи крађи.⁸⁴ Тако нпр. Суд је заузео став у пресуди Врховног суда Србије Кж. 1160/99 од 5. јула 2001. године да постоји покушај кривичног дела, а не добровољни одустанак када оптужени одустане од извршења кривичног дела разбојништва зато што је оштећена почела да вришти и да дозива у помоћ",

Кривичним делима која су слична кривичном делу разбојништва у правној теорији се сматрају тешка крађа, разбојничка крађа, неовлашћено коришћење туђег возила и изнуда. За наведена кривична дела сматра се да су међусобно слична због тога што им се поједини њихови битни елементи подударају, али такође између ових кривичних дела постоје и елементи на основу којих се она могу разликовати. Треба напоследку казати и то да је кривично дело разбојништва у неким случајевима тешко разграничити од кривичног дела изнуде и тешке крађе извршене на нарочито дрзак начин. Основна разлика између кривичног дела тешке крађе и разбојништва је та што код тешке крађе нема напада који је усмерен ка неком лицу у циљу одузимања туђе покретне ствари, односно нема силе или претње, осим у случају тешке крађе која је извршена на нарочито опасан или нарочито дрзак начин. Зато је са аспекта разбојништва од нарочитог значаја разграничити кривично дело разбојништво од кривичног дела тешке крађе које је извршено на нарочито опасан или нарочито дрзак начин.⁸⁵ Проблем разграничења у односу на овај облик тешке крађе постоји у случајевима када се ствар истргне из руке, или са рамена оштећеног јер у том случају долази до примене физичке снаге, односно силе. Аргумент који говори да у том случају не постоји разбојништво, већ облик тешке крађе зато што се ту сила примењује у односу на ствар, а не у односу

⁸³ Т. Скакавац, Кривично дело разбојништва - кривичноправни и упоредни аспект, *CIVITAS*, број 2, стр. 108.

⁸⁴ Љ. Лазаревић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2006. године, стр. 581.

⁸⁵ Љ. Здравковић, *Разбојништво - кривичноправни и криминалистички аспект*, Ниш, 2009. године, стр. 170.

на лице, није убедљив. У овом случају сила се ипак употребљава зато да би се ствар одузела од жртве. Међутим то није разбојништво, већ тешка крађа јер се користи изненађење жртве и зато што се сила не примењује да би се савладао актуелни или очекивани отпор. Услов је да је извршилац ствар истргао од нападнутог лица, да је то трајало веома кратко време тако да то лице није ни могло да пружи адекватан отпор, као и да се извршилац брзо удаљио са места извршења. Ове критеријуме користи и наша судска пракса када се одређује да дело квалификује као тешку крађу извршену на нарочито дрзак начин, а не за разбојништво. Међутим ако би се догодило да је макар и за кратко време дошло до отпора нападнутог лица, односно до отимања ствари и примене силе јачег интензитета, која би, на пример, довела до кидања каиша ташне која се носи преко рамена, гурања пасивног субјекта и сл., случај би требало квалификовати као разбојништво.⁸⁶

4.3 Кривично дело изнуде

Изнуда је према објекту заштите који се њиме штити, сврстана у групи кривичних дела против имовине, у глави двадесет првој Кривичног законика Републике Србије у члану 214. КЗ. Изнуда из члана 214. Кривичног законика Републике Србије, према законском опису има пет облика испољавања: основни (став 1), три тежа (ст. 2, 3. и 4) и најтежи облик. (став 5). Објект заштите код овог кривичног дела јесте имовина или право на имовину као једно од основних људских права. Радња извршења овог кривичног дела се састоји у принуђивању другог лица. Радња извршења се предузима са одређеним циљем да се пасивни субјект или оштећени наведе да сам лично, непосредно, нешто учини или предузме тачно одређену радњу која се од њега захтева или да нешто не учини, пропусти тачно одређену радњу, било уопште, на одређеном месту, у одређено време, на одређени начин.⁸⁷

Даље треба рећи и да је изнуда је законом одређена као умишљајно кривично дело. Одредбом члана 25 КЗ прописане су две врсте умишљаја, директни

⁸⁶ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2016. године, стр.666.

⁸⁷ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право-посебни део*, Београд, 2010. године, стр.112-113.

и евентуални, при чему је кривично дело учињено са директним умишљајем у случају да је учинилац био свестан свог дела и да је хтео његово извршење. За постојање кривичног дела изнуде потребан је директни умишљај.⁸⁸ Код директног умишљаја постоји свест учиниоца о делу и постоји воља учиниоца да се дело изврши. У случају извршења кривичног дела изнуде, свест треба да обухвати примену силе или претње према пасивном субјекту, чињење или нечињење пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине под дејством примењене принуде, као и имовинску корист која ће предузетим делом бити прибављена учиниоцу или другом лицу. Воља учиниоца за извршење дела значи његову одлуку да предузмете радњу извршења дела. Умишљај не треба да обухвати свест о противправности дела, будући да она представља самостални елемент кривице.⁸⁹

Уз директни умишљај учиниоца, мора постојати и његова намера да извршењем кривичног дела прибави себи или другом противправну имовинску корист. Како је нужно да постоји намера да сесеби или другоме прибави противправна имовинска корист, за кривицу учиниоца неопходан је директни умишљај, јер намера захтева постојање воље високог интензитета, а не само пристајање.⁹⁰

Основни облик изнуде из члана 214. Кривичног законика Републике Србије гласи: Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист, силом или претњом принуди другог да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, казниће се затвором од једне до осам година. Дакле, изнуда се у свом основном облику, састоји од принуђивања другога силом или озбиљном претњом да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а у намери да се тиме себи или другоме прибави противправна имовинска корист. Даље ово дело обухвата и утеривање дуга уколико се то ради принуђивањем. Битно је нагласити да сила и претња као супстрати дела, могу да буду управљени према пасивном субјекту али и према неком другом лицу, ако то може утицати на пасивног субјекта да предузме штетна располагања, али за разлику од других кривичних дела сила може бити управљена и према стварима. За постојање дела у

⁸⁸ З. Стојановић, *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2009. године, стр. 528.

⁸⁹ З. Стојановић, *Кривично право- општи део*, Београд, 2012. године, стр. 256.

⁹⁰ З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 343.

довршеној форми није потребно да је наведена радња и реализована, довољно је да је пасивни субјект преузео штетна располагања у односу на своју или туђу имовину.

Радња извршења основног облика из става 1. састоји се у принуђавању пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. Дакле радња извршења је принуђивање. То је психолошка делатност утицања на вољу другог лица у смислу да оно донесе одлуку да нешто учини или не учини противно својој слободно вољи.⁹¹ Принуда се састоји у употреби силе или претње, за чије је постојање довољно да су испуњени услови за појам претње у кривичноправном смислу. Озбиљност претње се процењује са субјективног становишта, тј. пресудно је да ли је пасивни субјект претњу схватио као озбиљну.⁹² За основни облик кривичног дела је прописана казна затвора од једне до осам година.

Кривично дело има три тежа (ст. 2, 3. и 4) и најтежи облик (став 5).

Први тежи облик изнуде предвиђен је у ставу 2 КЗ и оно постоји ако је предузетом радњом извршења основног дела учинилац за себе или другога прибавио имовинску корист у износу преко 450.000 динара. Висина имовинске користи, се утврђује према тржишним условима у време извршења дела.⁹³ За ово је дело прописана казна затвора од две до десет година.

Други тежи облик предвиђен у ставу 3. постоји ако је предузетом радњом извршења основног дела прибављена имовинска корист у износу преко 1.500.000 динара. За ово дело је прописана казна затвора од три до дванаест година.

Трећи тежи облик предвиђен у ставу 4. и постоји у два случаја. У првом случају када се учинилац бави вршењем изнуде. У другом случају потребно је да је кривично дело изнуде извршено од стране групе. За ово је теже дело законодавац прописао казну затвора у трајању од пет до петнаест година.

Бављење вршењем кривичног дела изнуде постоји ако извршилац понавља вршење овог дела или испољава намеру да се тиме и даље бави. То значи да овакво континуирано, поновљено бављење представља колективно кривично дело у виду

⁹¹ Д. Јовашевић, *op.cit.*, стр. 140.

⁹² З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 275.

⁹³ Љ. Лазаревић, *op.cit.*, стр. 599.

заната код кога постоји једно кривично дело без обзира на то колико пута је вршење дела поновљено, што може утицати на одмеравање казне.⁹⁴ За бављење вршењем кривичних дела изнуде није довољно да је изнуда само једном извршена, па чак ни онда када се несумњиво може утврдити намера да се ово дело понавља.⁹⁵

Када је реч о групном вршењу кривичних дела изнуде треба рећи да се овде ради о извршењу више кривичних дела изнуде од стране групе лица која су се удружила за вршење кривичних дела. За ово дело је прописана казна затвора од пет до петнаест година.

Четврти и најтежи облик кривичног дела изнуде предвиђен је у ставу 5. и постоји у случају ако је кривично дело учињено од стране организоване криминалне групе.

Групно, организовано вршење кривичних дела изнуде представља посебан облик кумулације криминалне енергије. Овде се ради о извршењу више кривичних дела изнуде од стране организоване криминалне групе, без обзира на бројност чланова, природу, карактер, трајност и организациону повезаност чланова (завера, банда, група и друго удружење).⁹⁶ За овај најтежи облик кривичног дела изнуде је прописана казна затвора најмање пет година.

Покушај постоји онда када је примењена сила или претња у циљу да се пасивни субјект принуди да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, а уз постојање намере прибављана противправне имовинске користи, али радња није довршена. Сам покушај кривичног дела изнуде, према кривичном законнику Републике Србије је кажњив.⁹⁷

4.4 Кривично дело уцене

Уцене су постале јако популарне у последњих неколико година и број оних који су ухваћени у мрежу уцењивача, стално се повећава. Довољно је да се једном

⁹⁴ Ђ. Ђорђевић, *Кривично право*, Београд, 2011. године, стр. 107.

⁹⁵ З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 689.

⁹⁶ Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног Закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003. године, стр. 341.

⁹⁷ М. Вуковић, Г. Благојевић: Материјалноправни појам кривичног дела изнуде, *Безбједност - полиција - грађани*, година XI, број 3–4/15, стр. 337.

напијете, урадите неку глупост, снимите то, а после ћете да се жестоко кајете. Постоје два разлога зашто ово људи раде. Први је лична освета. Појединци нон стоп прегледају налоге, Youtube, укуцавају име и презиме неке особе, покушавају да украду лозинку и довољно је само један тренутак непажње да неко лице буквално улове, а после могу да уцењују до миле воље. Ако је лична освета у питању, онда појединци у зависности од своје психе или боље рећи од своје болести, или пуне спорни материјал свима које знају и на све друштвене мреже, или жртву доводе до лудила плашећи је свакодневно да ће спорни материјал објавити. Друга врста су, хајде да кажемо професионални уцењивачи који су опасни баш као и они први, само што размишљају другачије. Они ће да притискају жртву из дана у дан док једном не „пукне“ и пристане да плати. Чак иако плати нико не гарантује да ће уцене престати, јер ће се уцењивачи вратити после неког времена и тражиће још новца, јер у свету превара важи правило да: „Ако је неко платио једном, сигурно ће платити опет.“⁹⁸

Уцена представља посебан облик изнуде. У оним страним законодавствима у којима није предвиђена као кривично дело, она се подводи под законски опис кривичног дела изнуде. За овај облик изнуде одавно се у нашој и страниј литератури користи израз шантажа.⁹⁹

Објекат заштите је двојачко одређен и као покретна и непокретна имовина и слобода одлучивања у погледу располагања имовином. Извршилац може бити било које лице.¹⁰⁰

Радња извршења овог кривичног дела састоји се у присиљавању другог на неку делатност која је штетна за његову или туђу имовину. Принуда се састоји у употреби претње да ће се против пасивног субјекта или њему блиског лица открити нешто што би могло да шкоди њиховој части као и угледу. Претња по својој природи и квалитету мора бити таква да је подобна да код другог изазове или учврсти одлуку за предузимање радњи које су штетне за пасивног субјекта или за имовину треће особе. Претња може бити учињена на разне начине: писмено, усмено, путем телефона и слично. За кривичну одговорност потребан је умишљај и

⁹⁸ Извор: http://www.prevara.info/index.php?option=com_content&task=view&id=1526&Itemid=7, сајту приступљено дана 05.07.2018.

⁹⁹ З. Стојановић, *Коментар кривичног законика*, Београд, 2009. године, стр. 532.

¹⁰⁰ Д. Јовашевић, *Кривично право – посебни део*, Београд, 2017. године, стр. 142.

потребна је намера за прибављањем противправне имовинске користи.¹⁰¹ Најчешће се прети тако што се износе истините тврдње за које учинилац веома често има и одређене доказе тако да на тај начин он своју прењу претњу чини озбиљнијом, али се може претити и изношењем нечега што је неистинито. Да би постојало ово дело пресудно је то што ће се открити нешто што би заиста шкодило части или угледу пасивног субјекта. Тако, на пример, суд је у пресуди Окружног суда у Београду Кж. 2239/2003 од 23. јула 2003. године, заузео став да је окривљени тиме што је запретио оштећеном да ће обавестити чланове његове породице и пријатеље да је хомосексуалац уколико му не да новац, предузео радњу извршења кривичног дела уцене.¹⁰²

Последица кривичног дела огледа се у чињењу или нечињењу пасивног субјекта на штету своје или туђе имовине. Штета мора да наступи јер није довољно само да је имовина тим чињењем или нечињењем угрожена.

Према законском опису члана 215 став 1 Кривичног законика, основни облик кривичног дела уцене чини онај: Ко у намери да себи или другом прибави противправну имовинску корист запрети другом да ће против њега или њему блиског лица открити нешто што би њиховој части или угледу шкодило и тиме га принуди да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине, казниће се затвором од шест месеци до пет година. Радња извршења основног облика овог дела састоји се у принуђавању пасивног субјекта да нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. За овај облик дела прописана је казна затвора у распону од шест месеци до пет година.

Дело има четири тежа облика. У ставу 2 члана 215 Кривичног законика, прописан је први тежи облик кривичног дела уцене, који постоји ако је извршењем основног облика кривичног дела уцене из става 1 прибављена имовинска корист у износу који прелази четиристопедесет хиљада динара. Запрећена казна за овај облик дела је казна затвора у распону од једне до осам година.

Други тежи облик дела прописан у ставу 3 члана 215 Кривичног законика, за који је прописана казна затвора од две до десет година, постоји ако је делом из

¹⁰¹ М. Вуковић, *op.cit.*, стр. 302.

¹⁰² З. Стојановић, *op.cit.*, стр. 598.

става 1 прибављена имовинска корист која прелази износ од милион и петсто хиљада динара.

Трећи тежи облик кривичног дела уцене, прописан је ставом 4 члана 215 Кривичног законика, а постоји у два случаја.

Први је бављење уценом. За појам бављења уценом, као и код других деликата бављења, није довољно да је уцена само једном извршена, чак ни онда када се несумњиво може утврдити намера да се дело понавља. Квалификаторну околност представља и чињеница да је дело из ст. 1. до 2. извршено од стране групе. Групу чини најмање три лица повезана ради трајног или повремениг вршења кривичних дела.¹⁰³

Најтежи облик кривичног дела уцене, за који је прописана казна затвора од пет до петнаест година, прописан у ставу 5, постоји када је кривично дело уцене учињено у саставу организоване криминалне групе.

Покушај кривичног дела уцене постоји када је оштећеном упућена претња, али оштећени није учинио нешто на штету своје или туђе имовине. Дакле, самим саопштавањем о својим намерама да ће изнети неке податке из живота и рада неког лица и захтевом да му се исплати одређена сума новца или обезбеди нека друга имовинска корист, уцењивач врши покушај кривичног дела уцене.

4.5 Неовлашћено коришћење туђег возила

Ово кривично дело приписано је чланом 213 Кривичног законика РС. Спада у групу кривичних дела која су уперена против имовине. Неовлашћено коришћење туђег возила је специфично имовинско кривично дело код кога се учинилац дела при предузимању радње извршења није руководио користољубљем или намером прибављања противправне имовинске користи. Иако у основном облику нема елементе принуде, неовлашћено коришћење туђег возила из члана 213 ст. 2 се врши применом силе или претње. Дакле тежи облик овог дела који садржи елемент принуде постоји ако је а) основно дело учињено проваљивањем или обијањем моторног возила или б) ако је основно дело учињено употребом силе или претње. Принуда се може јавити у два облика и то као: примена силе или претње о чему је

¹⁰³ З. Стојановић, *op.cit.*, 690.

у ранијем излагању било више речи. Појмове проваљивања и обијања треба узети у истом значењу као и код тешке крађе, а силу и претњу у смислу кривичног дела принуде.¹⁰⁴ По начину и средству предузимања радње извршења, месту и времену предузимања принуде као и циљу за чије остварење је принуда управљена, ово дело је блиско кривичном делу разбојништва, па је суду остављено да у сваком конкретном случају питање правне квалификације дела реши као фактичко питање имајући у виду конкретне објективне околности учињеног кривичног дела и и субјективне околности које су постојале на страни учиниоца дела. То значи да начин извршења дела представља квалификаторну околност.¹⁰⁵ За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година и новчана казна.

¹⁰⁴ Љ. Лазаревић, *op.cit.*, стр. 595.

¹⁰⁵ Д. Јовашевић, *Кривично право - посебни део*, Ниш, 2014. године, стр. 171.

5. КРИМИНОЛОШКИ АСПЕКТИ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ

5.1 Криминолошки аспекти насилничког криминалитета

Разни облици насиља општа су појава у савременом свету, са тенденцијом њиховог пораста, што посебно забрињава. У тражењу узрока наводе се различита мишљења, али општеприхваћене теорије још увек нема. Узроци се траже у природи човека и у друштвеним условима у којима човек живи. Из групе деликата који се уобичајено сврставају у насилнички криминалитет, посебну пажњу заслужују деликти који остављају тешке последице на жртве кривичних дела и деликти који се најчешће врше. Управо ови деликти остављају највеће последице на друштво и утичу на угрожавање безбедности грађана.¹⁰⁶ Насилнички криминалитет се у криминолошкој литератури најчешће дефинише као криминалитет који обухвата кривична дела са елементима насиља, тј. кривична дела код којих се ради постизања одређеног циља користи напад на жртву или се њиме прети. Сва насилничка понашања имају јединствено, опште обележје, које их међусобно повезује: у свим насилничким понашањима последица је оштећење жртве којој се физичком силом наноси физички или психички бол, мањег или већег интензитета, што може довести до уништења жртве. У кривичним делима у којима је иманентно насилничко понашање, насилничка суштина произилази из конструкције бића кривичног дела у којој сила или озбиљна претња, вређање или злостављање и туча или дрско и безобзирно понашање чине битно обележје тог кривичног дела. Кривична дела с елементима насиља могу се поделити на: кривична дела насиља и кривична дела у оквиру којих се насиље користи као метод, средство у извршењу другог кривичног дела. Узевши у обзир све наведено, можемо у ова кривична дела да убрајамо сва она кривична дела у чијем се начину извршења примењује сила или озбиљна претња. Наравно, ту су и кривична дела

¹⁰⁶ Ђ. Игњатовић, Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Зборник радова CRIMEN II*, број 2/2011, Београд, стр. 180.

против имовине, где треба истаћи: разбојништво, разбојничку крађу, тешку крађу, крађу и изнуду.¹⁰⁷

Нису сви људи у популацији у једнаком ризику да постану жртве насилних деликата. Он зависи од пола, степена урбаности средине, социоекономских услова и других димензија, међу којима су обележја интеракције између актера насиља.¹⁰⁸

5.2 Криминолошки аспекти имовинског криминалитета

Треба на почетку напоменути да у готово свим земљама света имовински криминалитет представља свакодневну појаву, те се често говори да је у питању масовни криминалитет. Под имовинским криминалитетом по правилу се подразумевају она кривична дела која су усмерена на противправно присвајање или оштећење туђе ствари или права, односно прибављање противправне имовинске користи на неки други начин. Данас у већини земаља у свету појам имовинског криминалитета обухвата: разне врсте крађа, укључујући провалну крађу и друге врсте тешких крађа, као и крађу возила и ствари из возила, утају, превару, оштећење туђе ствари, изнуду, неовлашћено коришћење туђег возила и уцену. Према Кривичном законнику Републике Србије из 2005. године, у имовинска кривична дела убројени су и разбојништво и разбојничка крађа. Ова дела се због свог насилног карактера, у већини земаља у свету подводе под насилна кривична дела.

Такође ваља напоменути и то да имовинска кривична дела доминирају у укупном криминалитету и то како у нашој земљи тако и у свету.

Приметно је да са економским развојем стопа имовинских кривичних дела расте брже него стопа насилних кривичних дела тако да је и за већину развијених земаља Запада карактеристичан имовински криминалитет као најраспрострањенији.¹⁰⁹

Утицај на појаву имовинских криминалитета имају и друштвене неједнакости и растући јаз између богатих и сиромашних тако да посебно

¹⁰⁷ Г. Шетка, Г. Благојевић, *Анализа стања насилничког криминалитета у Републици Српској, Безбједност - полиција - грађани*, година IX, број 3-4/13, стр. 48.

¹⁰⁸ Ђ. Игњатовић, Б.Симеуновић-Патић, *Виктимологија*, Београд, 2011. године, стр. 49.

¹⁰⁹ М. Maguire, Р. Morgan, Р. Reiner, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, Clarendon Press, 1994. године, стр. 259.

негативно утиче на криминалитет у земљама у транзицији.¹¹⁰ Учиниоци имовинских кривичних дела су у највећем проценту повратници, око 30% су рецидивисти.¹¹¹

Имовинске деликте према врсти можемо разврстати на класичне деликте; деликте с елементом физичког насиља; преварне деликте и деликте без мотива користољубља. У класичне имовинске деликте спадају све врсте крађа и други облици незаконитог присвајања туђе покретне или непокретне имовине. У деликте с елементима физичког насиља спадају најтежи облици ове врсте кривичних дела код којих су физичка сила и претња према жртви основ метода и средстава извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела, као што су разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена. Последњих година знатно је повећан број разбојништава који се испољава у проширеном избору начина и средстава принуде, али и учесталим разбојништвима с телесним повредама и смртним исходом. У вези с тим, уочава се феномен професионализма који је за разбојништва карактеристичнији од обичних крађа. Наиме, док су крађе као типичан деликт оскудице драстично опале у статистичким извештајима разбојништва задржавају константност из периода кризних економских стања.

Разбојништва и разбојничке крађе данас одликују све чешћа употреба ватреног оружја као средства претње, све нижа старосна граница учинилаца и све чешће nanoшење тешких телесних повреда и лишавање живота жртава. Тиме разбојништва попримају облик најгрубљих видова гангстеризма са свим елементима саучесништва извршилаца, дрскости коришћења околности, лукавости у поступцима и сналажљивост учинилаца, како у организовању, тако и у непосредном извођењу разбојничког напада. Разбојништво се дешава на различитим локацијама: улици, пошти, продавници. Од локације где се разбојништво догађа често зависи тип учиниоца учиниоци, виктимолошке карактеристике жртве, средства и начин извршења. Иако су разбојништва ретка у односу на друга кривична дела, важно их је изучити с обзиром на страх који изазивају. На телевизији се често приказују оружане пљачке банака, оне су веома

¹¹⁰ С. Константиновић-Вилић, В. Николић-Ристановић, М.Костић, *Криминологија*, Ниш, 2012. године, стр. 170.

¹¹¹ М. Бошковић, М. Марковић: *Криминологија са елементима виктимологије* Нови Сад, 2015. године, стр. 201.

ретке. Истраживања показују да само 2% разбојништава у САД-у чине такве оружане пљачке, мада овај облик разбојништва тренутно показује тренд брзог раста. Када су једног завореника питали зашто пљачка банке, његов одговор је био: јер се ту држи новац.¹¹²

Поред разбојништва и разбојничких крађа у ову групу деликата спадају класични и савремени видови тзв. рекетарства, у кривично-правном смислу дела изнуде и уцене. Рекет је посебна врста криминалне ренте, облик професионалног криминалитета заснован на систему принуде и насиља. Постоји као развијен и уносан бизнис злочиначких удружења и својеврсна наплата пореза од власника приватног капитала, а ради заштите од других криминалних организација. Обавља се рекетирањем, тј. уценом, уз претњу одмаздом власницима капитала, члановима породице или материјалним средствима. Систем рекета најчешће обухвата угоститељске објекте, приватна предузећа, коцкарнице, јавне куће итд. Радња представља утеривања дуга у области професионалног криминалитета. Поступак наплате рекетом спроводи се сукцесивно. Рекеташи нуде разне видове заштите, нпр. неометано обављање послова, заштиту од осталих конкурената и по потреби, њихово елиминисање, као и безбедност од напада осталих криминалних група и појединачног криминалног деловања. Када се говори о рекету, најчешће се под тим подразумева наведени вид криминалне делатности.¹¹³

Ако криминална организација која на овакав начин нуди заштиту појединим субјектима ужива делимичну или пасивну заштиту државе и њених органа или пак политичких странака које јој могу гарантовати одређене привилегије, онда се овај вид криминалне делатности може сматрати рекетом, као обликом организованог криминалитета, који ужива одговарајућу заштиту.

Ако би говорили о начину сазнања за ова кривична дело у пракси, основни извор сазнања да је извршено кривично дело изнуде, разбојништва или разбојничке крађе је пријава оштећеног, односно лица над којим је извршено неко од ових кривичних дела. Када се ради о основном облику ових кривичних дела са елементима принуде, онда је најчешћи начин сазнања пријава оштећеног лица

¹¹² Fisher B.S., S.P. Lab S. P., *Encyclopedia of victimology and crime prevention, sage publications, London*, 2010. године, стр. 25.

¹¹³ С. Ђукић, Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори, *Војно дело*, 5/2017, Београд, стр. 117-119.

према којем је примењена сила или претња. Код организованог облика где се сила грубо манифестује, а претња је очигледна, на страни оштећеног постоји страх да пријави кривично дело и учиниоца, па је у таквим случајевима основни извор сазнања оперативна делатност органа унутрашњих послова.¹¹⁴ И у оваквим случајевима код оштећеног постоји жеља да пријави кривично дело и учиниоца, али он то увек не чини јер се плаши освете. Међутим, као начин сазнања могу се појавити и пријаве појединих чланова породице или шире родбине оштећеног. У случају да је кривично дело извршено од стране организоване криминалне групе где су мета напада били угоститељски или приватни објекти и возила које користи оштећено лице или његови блиски сродници, обично непосредни сведоци догађаја или комшије пријављују да је у току извршење кривичног дела.

Кривична дела против имовине су деликти који се најчешће фингирају (симулирају). Фингирање ових кривичних дела подразумева како лажно представљање одређених чињеница-као што је нпр. количина украденог новца, тако и лажно представљање самог постојања кривичног дела. Криминалистичка пракса познаје различите облике инсценирања чињеница, а то се у већини случајева ради како би се прекрило постојање неког друго кривичног дела-нпр. у договору са својим братом благајник лажно представља да је извршено кривично дело разбојништва како би прикрио проневеру коју је сам извршио.¹¹⁵

Виктимизација делима имовинског криминалитета је најчешћи облик виктимитета који повлачи и психичке последице. Анкетна истраживања су показала да су мушкарци у нешто већем проценту у ризику да постану жртве имовинских деликата него жене, што важи и за млађе старосне категорије у односу на старије. Људи у градовима трпе двоструко већи ризик страдања од имовинског криминалитета.¹¹⁶

¹¹⁴ М. Бошковић, *Криминалистика методика*, Београд, 1995. године, стр. 156-157.

¹¹⁵ М. Жарковић, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2010. године, стр. 29-30.

¹¹⁶ Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић-Патић, *op.cit.*, стр. 72.

5.3 Карактеристике жртва имовинских деликта са елементима принуде

О жртвама ових кривичних дела нема неких прецизнијих података. О њима можемо говорити кроз општи појам жртве који се помиње у правниј литератури јер жртве свих криминалитета имају одређене сличности. Најосновнија дефиниција појма жртве криминалитета се ограничава само на физичка лица која су директно погођена криминалном активношћу. Друга дефиниција је ограничена на жртве традиционалних кривичних дела, пре свега, крађе и насиља. Постоји и једна далеко општија дефиниција, која у појам жртве укључује и жртве елементарних непогода, еколошких катастрофа, саобраћајних несрећа и слично. Декларација Уједињених нација о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи из 1985. године дефинише жртву као особу која је претрпела физичка или психичка оштећења, материјални губитак или значајно кршење основних права путем чињења или нечињења, а што је у супротности са националним кривичним законодавством. Особа може бити категорисана као жртва без обзира да ли је учинилац идентификован, ухапшен, оптужен или осуђен, и без обзира на постојање било какве сродничке везе између жртве и учиниоца. Уз то, дефиниција укључује и појединце који су претрпели оштећења током интервенције у циљу пружања помоћи жртви или спречавања кривичног дела, као и појединце који су постали жртве мера супротстављања криминалитету. Са правне тачке посматрано, појам жртве се превасходно ограничава на оне који су погођени кривичним делима која су законом дефинисана.¹¹⁷

Животни стил људи и локација њиховог боравишта утиче на степен њиховог виктимизирања. Живот у већим градовима, у урбаним срединама које нису развијене и имају високу стопу криминала са собом носи већи ризик да постану жртве разбојништва. Млађа лица која се налазе ниско на социјалној лествици, су у високом ризику од виктимизирања. Лицу које једном постане жртва разбојништва а поседује претходно наведене виктимолошке карактеристике,

¹¹⁷ М. Lindgren, В. Николић-Ристановић, *Жртве криминалитета: међународни контекст и ситуација у Србији*, Београд, 2011. године, стр. 18.

виктимолошки капацитет после тога се не смањује, напротив, може се само повећати.¹¹⁸

Потенцијални учинилац је лице које има мотив да изврши кривично дело. За објашњење процеса подсвесног или свесног избора мете од стране учиниоца користи се термин “Селекција жртве”. Жртва се најчешће бира тако што се сматра погодном за остварење циља учиниоца, што би у овом случају било брзо прибављање имовинске користи. Поред мотива једнаки критеријум селекције жртве је и структура личности потенцијалног учиниоца.¹¹⁹

Поновљена виктимизација само смањује вероватноћу да ће жртва позвати полицију, односно пријавити кривично дело. Поновну виктимизацију често врши исти учинилац као у првом случају, првенствено јер познаје жртву (мету) из претходног искуства и њену рањивост или атрактивност.¹²⁰

Разбојништва се по правилу врше изненада и врло силовито, тако да жртве не успевају да пруже учинковит отпор. Знатан их се број изврши уз учешће више особа. Индивидуални разбојници склони су коришћењу оружја или опасног оруђа као средства извршења дела. У односу према жртви разбојници су брутални. Разбојници често нападају запослене у банкама, продавницама, затим оне који врше услуге превоза новца и друга места као и лица која располажу новцем или вреднијим стварима. Такође ту треба додати да су често жртве и стара и изнемогла лица. Хомосексуалци су идеалне мете јер ретко пружају отпор. Као жртве разбојништва појављују се и страни држављани, малолетници, ученици основних школа. Посебна категорија предодређених жртава су жене које обично раде саме или са поједном колегиницом у малим маркетима, трафикама, пекарама, апотекама...¹²¹.

Жртве имовинских кривичних дела са елементима принуде трпе физичке и психичке последице. Ова кривична дела остављају различите, специфичне и неспецифичне, међусобно повезане последице, а представљају и водећи узрок повреда због којих жене траже медицинску помоћ и изазивају хроничан стрес.

¹¹⁸ Fisher B.S., S.P. Lab S. P., *op.cit.*, стр. 38-39.

¹¹⁹ З. Ђурђевић, Н.Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012. године, стр. 177.

¹²⁰ С. Вуковић, *Превенција криминала*, Београд, 2010. године, стр. 70.

¹²¹ Извор:<http://www.politika.rs/sr/clanak/223199/Model-razbojnika>, сајту приступљено дана 07.07.2018.

Најчешћи психосоматски симптоми укључују главобоље, болове у врату, раменима и леђима, тикове, несаницу, кожне осипе, анемију, респираторне проблеме, менструалне тегобе, чешћа разбољевања, погоршање здравственог стања или болести, болове у стомаку, дијареју, учестало појављивање херпеса и слично. Психичке последице су такође бројне и укључују напетост, немир, осећај слабости, осећање страха како за себе, тако и за децу, друге чланове породице, срам, кривицу, самозанемаривање, губитак самопоуздања, несигурност, осећање беспомоћности и безнадежности, депресивност, анксиозност, нападе панике, суицидалне идеје, поремећаје спавања, поремећаје у исхрани, недостатак толеранције и стрпљења, злоупотребу дувана, алкохола и дрога, зависност од лекова и др. Истраживања спроведена у Сједињеним америчким државама показују да мушкарце погађа троструко већи ризик да претрпе разбојништво или разбојничку крађу, док је најугроженија старосна група од 16-19 година. Неожењени/неудате и разведене особе су у најмање 3 пута већем ризику страдања него ожењени/удате и удовци/удовице. Припадници слојева са нижим примањима трпе већи ризик од оних са вишим примањима, а у граду је ризик од виктимизирања овим делима 3 пута већи него у предграђима и руралним подручјима.¹²²

Статистички већа је вероватноћа да објекат напада разбојника буде пословни објекат него индивидуа. Разлог је пре свега у мотиву односно већој потенцијалној награди за учиниоца иако су индивидуе доста лакша мета. Индивидуи се виктимолошки потенцијал да буде насилно опљачкан повећава драстично ако на видљивом месту носи накит, скупу одећу, троши већу количину новца на јавном месту, нпр. у коцкарници или једноставно држи већу количину новца у рукама.¹²³

¹²² Ђ. Игњатовић, Б. Симеуновић-Патић, *Виктимологија*, Београд, 2011. године, стр. 72.

¹²³ Arrington R., *Crime prevention, Sudbury, 2007*. године, стр. 79.

6. КРИМИНАЛИСТИЧКИ АСПЕКТ ИМОВИНСКИХ КРИВИЧНИХ ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ

6.1 Начин сазнања за кривично дело

Органи унутрашњих послова могу посредно и непосредно сазнати за извршење кривичног дела.

Када је у питању непосредно сазнање за кривично дело обично се ради о затицању на делу (код постављање клопке од стране полиције за серијске разбојнике) и случајно откривање током обављања других полицијских делатности (патролне, позорничке, регулисање саобраћаја). Добро обучен и посвећен полицајац може да уочи и мала одступања од уобичајеног стања ствари, нарочито у рејону који познаје (упаљено светло у магацину, конфликтну ситуацију између двоје људи), те тако може да уочи и сумњиво понашање лица које због страха или другог разлога испољава сумњиво понашање, нпр. јер код себе има оружје којим је претходно извршио изнуду.

Пријава оштећеног је најчешћи начин сазнања да је извршено неко од имовинских дела са елементима принуде, а у остала посредна сазнања органа унутрашњих послова да је извршено неко од наведених кривичних дела спадају:

- пријава грађана
- пријава правних лица
- анонимне и псеудонимне пријаве
- јавно поговарање

Поред ових начина сазнања да је извршено кривично дело, постоји и самопријављивање и средства јавног информисања као начин сазнања, али се то догађа у занемарљиво малом броју случајева. Грађани као посредни или

непосредни сведоци могу предочити своја сазнања о кривичним делима. Они то могу учинити непосредно, телефонским путем или у облику различитих писмена. Грађани том приликом могу да пруже податке о себи али могу и да те податке ускрате, у том случају се ради о анонимним и псеудоним пријавама. И правна лица се јављају као пријавиоци најчешће када су оштећења кривичним делом, али и у другим случајевима, па тако здравствена установа може да пријави полицији сумњу о постајању кривичног дела када пружа здравствену негу лицу рањеном ватреним оружјем. Пасиван однос полиције према анонимним и псеудонимним пријавама би представљао јако погрешан потез. Мотиви за анонимне и псеудоне пријаве су различити и могу да буду злонамерни, нпр. у случају када се дају лажне обмањујућу пријаве, а други мотив за непружање података о себи је обично жеља да грађанин не губи своје време у давању изјаве, сведочења на суду или страх од учиниоца. Обмањујуће пријаве су најчешће уједно и анонимне пријаве (подноси их непознато лице, углавном стварни извршилац дела). Срећу се и лажне пријаве које подnose лица која не крију свој идентитет, најчешће се то ради због прикривања другог стварно извршеног дела или оправдања развратног понашања код своје породице (проневера, коцка).¹²⁴

Када је реч о кривичним делима разбојништва и разбојничке крађе основни и најважнији извор или начин сазнања за извршење ових кривичних дела је сам оштећени. Дакле државни органи првенствено непосредно од њега сазнају за извршење кривичних дела, јер он сам има интерес да пријави извршење дела. Даље поред оштећеног, извори сазнања су често и пријаве грађана, очевидаца, анонимне пријаве и сл. Такође, све је већи и број објеката који представљају мету напада разбојника а опремљени су алармним уређајима, на основу којих се такође долази до сазнања за извршено кривично дело.¹²⁵

Када је реч о кривичним делима изнуде и уцене треба рећи да се за одређени број ових дела уопште и не сазна, јер се жртве плаше да учињено дело пријаве државним органима. Начини сазнања за извршена кривична дела изнуде

¹²⁴ М. Жарковић, *op.cit.*, стр. 32-37.

¹²⁵ З. Раденовић, Методика откривања и разјашњавања кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе, *ПРАВО – теорија и пракса*, број 10-12 / 2016. године, стр.36.

или уцене су различити, али се, по правилу, као извор ових сазнања јавља сама жртва. Како су лица која су оштећена извршењем кривичних дела изнуде и уцене уплашени и несклона да увек пријаве извршено дело, у пракси се за ова дела сазнања често добијају и на основу пријаве блиских рођака оштећеног лица, али и других лица која имају таква сазнања као нпр. комшије. Но, могуће је да се информације о извршењу ових кривичних дела добију и јавним поговарањима или чак на основу података саопштеним у средствима јавног информисања.¹²⁶

6.2 Карактеристике учинилаца имовинских кривичних дела са елементима принуде

Досадашња криминолошка истраживања указују на то да се у различитим животним раздобљима јавља различити интензитет учешћа у злочину и да се разликује структура криминалитета извршеног у различитим животним добима. Према томе сматра се да је криминалитет старосно условљена појава која кулминира током младалачког и раног зрелог доба, што се сматра добом максималног криминалитета.¹²⁷ Истраживања у вези са учиниоцима имовинских кривичних дела уопште, показала су да се углавном, ради о млађим особама. У свом истраживању, Звонимир Дујмовић наводи да млађе особе до 25 година живота партиципирају са 45% међу учиниоцима имовинских кривичних дела.¹²⁸

Ови деликти су чести, могу да их извршавају мање или више организоване групе као и појединци. Између имовинских деликата са елементима принуде и наркоманије постоји јака корелација. Када је у питању разбојништво, с обзиром на начин извршења, учиниоце можемо поделити у три групе. Прву групу чине лица која детаљно разрађују планове и добро су организовани, сликовито се називају “Робинови људи”. Другу групу чине “Бандити” који користе непотребно насиље и

¹²⁶ Ж. Алексић, М. Шкулић, *Криминалистика*, Београд, 2007. године, стр.363.

¹²⁷ М. Костић, *Деца убице*, докторска дисертација, Ниш, 2000. године, стр. 112.

¹²⁸ Р. Богојевић, *Основне криминолошке карактеристике и пенилошка обележја учинилаца имовинског криминалитета*, докторска дисертација, Ниш, 2016. године, стр. 216.

понижавајуће изразе. Трећу групу чине “Каубоји”, и описани су као немарни, непотребно насилни и користе ватрено оружје. Та група наилази на највећи отпор жртава.¹²⁹

Разбојници имају различите карактеристике и далеко су од хомогене групе. Нарочито се разликују по мотиву. Оно по чему су слични јесте то што већина потичу из сиромашних средина- углавном урбаних средина, имају ниско образовање и најчешће су незапослени. Скоро сви су мушкарци старости између 20 и 40 година. Око 20% је служило војску.¹³⁰

Лаичко мишљење је да су разбојници мање интелигентни од учинилаца других имовинских кривичних дела, примењујући грубу силу у циљу доласка до туђе покретне ствари, за разлику од учинилаца крађа или тешких крађа, које често захтевају озбиљне планове и вештине како би се постигао жељени циљ. У највећој мери оно се заснива на парадигми да су разбојници тешки грубијани, који на улици пресећу грађане и насилно им одузимају новац, уз могућност повређивања и лишења живота жртве, уколико наиђу на отпор. Међутим, овакво генерализовање је у најмању руку дискутабилно, посебно ако се има у виду да принуда јесте битан, али не и једини елемент на који се разбојници ослањају при вршењу кривичног дела. То се нарочито види у сложенијим криминалним подухватима, попут напада на транспорте новца или финансијске институције, у којима делују према унапред дефинисаном плану, са поделом улога и детаљном разрадом начина доласка и одласка са лица места. Оно што је неспорно јесте да су разбојници заиста дрски, безобзирни и перфидни, те да дела врше самостално или у оквиру криминалне групе. Углавном је реч о мушкарцима млађег до средњег животног доба, док се жене могу појавити као саучесници. Најчешће су незапослени и без редовних извора прихода, а по извршењу дела прибављени новац обично интензивно троше, живећи стилем који премашује њихове реалне могућности, што може бити важна индиција у криминалистичком раду.¹³¹ Значајан број разбојништва врше наркомани, који се, у недостатку других начина стицања новца за куповину наркотика, често опредељују за криминалне активности, па и разбојничке нападе,

¹²⁹ Д. Коларевић. *Психологија криминала*, Београд, 2012. године, стр. 96.

¹³⁰ Matthews. R., *Armed robbery*, New York, 2002. године, стр. 21.

¹³¹ Д. Маринковић, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Београд, 2016. године, стр. 180.

као релативно брз и лак начин обезбеђења неопходних материјалних средстава. На тај начин се потврђује тзв. класична веза дрога и криминала, према којој нужен предуслов да одређена особа поседује дроге како би их конзумирала јесте располагање довољном количином новца за њихову набавку, односно куповину - када се исцрпе легални извори снабдевања новцем у те сврхе, зависници врше кривична дела, по правилу имовинска.¹³² Ови „модерни хајдуци” често потичу из породица у којој су родитељи разведени или ванбрачне заједнице, у којој су нефункционални односи и одсуство оца утицали да се испољи делинквентно понашање. Отац је често и негативан узор за идентификацију, али то може бити и неко од осталих чланова породице, као што су деда, ујак, стриц. И неко од њих је као млад издржавао казну затвора, код нас или у иностранству.¹³³

Разбојничке (пљачкашке) групе се јављају као чести извршиоци кривичног дела разбојништва, односно разбојничке крађе. У домаћој криминалистичкој пракси присутни су разни видови организованих разбојништава, попут напада на бензинске станице, продавнице, мењачнице, банке, возила за транспортовање новца, благајнике, упада у породичне куће и станове и слично. Разбојничке групе организују се тако да у свом саставу обавезно имају доброг возача, стражара, доброг стрелца (иако су у највећем броју случајева наоружани сви разбојници) и „разбијача” (лице које је физички изузетно снажно и склоно примени силе). Неретко ангажују и „обијача” који је стручан за насилно отварање сефова или других видова механичке заштите новца и вредности. Опремљени су и добрим аутомобилом који је најчешће украден. Готово сви чланови разбојничких група су насилници, и у својим активностима испољавају упорност, дрскост, перфидност, одсуство жаљења и кајања. Иако је било неписано правило да је тај вид криминалне активности ексклузивно резервисан за мушкарце, у последње време у разбојништвима учествују и жене, чак и као организатори криминалног удружења.

Озбиљније криминалне групе имају своје спољне сараднике, тзв. типере. То су појединци који уочавају материјално ситуиране жртве или имају информације о концентрацији веће количине новца или других вредности на једном месту.

¹³² Д. Коларевић, М. Пауновић, Истраживање криминалистички релевантних обележја кривичног дела разбојништва, *Култура полиса*, 2017. године, бр. 33, стр. 155-176.

¹³³ Извор: <http://www.politika.rs/sr/clanak/223199/Model-razbojnika>, сајту приступљено дана 07.07.2018.

Неретко се у улогама типера налазе тзв. инсајдери, то су лица која раде у објектима који се разбојнички нападају. Они су у могућности да укажу на детаље у вези с обезбеђењем и начином чувања новца и других вредности, распоредом просторија у објекту, препрекама које се морају савладати на путу до новца или вредности (аларми, физичко обезбеђење, средства механичке заштите), времену које је погодно за напад итд. Према жртвама се у највећем броју случајева примењује физичка сила, уз претњу оружјем, мада је било случајева разбојништава с наношењем тешких телесних па и смртним исходима, у којима су страдале чак и целе породице. После одузимања новца и вредних ствари, жртве се везују или онесвешћују ударцем у главу, одузимају им се мобилни телефони и кидају телефонске инсталације како још извесно време не би могле да пријаве случај полицији.¹³⁴

Мотивација за разбојништво, и уопште насилним прибављањем имовинске користи, је у вези са личним животним стиловима, а то је, опет, у вези са културним миљеом из којег потичу извршиоци. Када је у питању „комерцијално“ разбојништво, дакле оно усмерено ка стицању новца и других добара, са озбиљнијом организацијом је у вези „кооперативан“ приступ где се особље и жртве користе за извршење кривичног дела. У случају „личних“ разбојништава, новац и имовина нису у првом плану, већ стицање статуса уз обавезно насиље. Значи, постоји мотивација за разбојништво која се односи на благодети животног стила који подразумева трошење већих количина новца. Неки извршиоци чине таква разбојништва која им омогућавају брз извор готовине, док неки прибегавају крађи добара која се касније препродају тајним каналима. Разбојништво најчешће врше групе од три члана, што је утврђено још пре неколико деценија.

Док један члан групе чека у моторном возилу, двојица улазе у објект од којих један прикупља новац, а други му даје подршку. Касније је утврђено да „возачи“ обично имају раније осуде за ненасилна кривична дела, док су они који дају подршку обично кривично одговарали за насилне злочине. Код младих

¹³⁴ Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Београд, 2011. године, стр. 105-106.

доминира групни утицај (жеља за статусом) и одсуство правог вође. Вође се јављају у боље организованим групама са старијим члановима.¹³⁵

6.3 Средства извршења и облици испољавања

Као најчешћа средства за извршење разбојништва и разбојничке крађе користе се различита ватрена оружја као што су пиштољи, револвер и слично као и различита хладна оружја нпр. нож, бодеж, секира, разна сечива, затим минско експлозивне направе и спрејови за онеспособљавање. Мали број извршилаца користи неубичајена средства, попут спреја са сузавцем, електрошокера и боце са бензином, уз претњу изазивања пожара.¹³⁶ Начин извршења разбојништва обухвата како припремне радње, тако и саму радњу извршења кривичног дела. Припреме обухватају избор објекта напада, прикупљање свих неопходних информација о објекту напада, планирање начина приласка објекту и начина удаљавања из њега, обезбеђење или прибављање средстава за маскирање и оруђа и оружја за примену претње или силе, као и детаљно планирање протурања предмета прибављених кривичним делом. Извршиоци ових кривичних дела нарочито врше извиђање и праћење лица која намеравају да нападну, начин пословања и обезбеђења банке, пошта, трговинских радњи и других организација, проверавају време присутности укућана у становима и кућама и сл. Учиниоци су све чешће маскирани, а као маске користе вунене капе са прорезима за очи, најлон женске чарапе, које навлаче преко главе, специјално направљене маске, које се користе као дечије играчке, употребљавају перике, лажне бркове и браду. Забележени су случајеви у којима су разбојници, ради маскирања, те преваре жртве, нарочито код напада упадом у станове и куће, били обучени у униформе радника полиције, војне униформе, униформе поштара и слично. Иако се то подразумева, истакнућемо да маскирање учинилаца има за циљ да спречи откривање идентитета, те описивање и препознавање од стране оштећеног, обзиром да је разбојништво такво кривично

¹³⁵ Д. Коларевећ, *Психологија криминала*, Београд, 2012. године, стр. 97.

¹³⁶ Д. Коларевећ, М. Пауновић, *op.cit.*, стр. 163.

дело код кога је директни контакт жртве и учиниоца неминована, што онда жртви даје могућност да опише и непосредно или посредно препозна учиниоца. Поред поменутог, како би се спречила могућност остављања трагова папиларних линија на лицу места учиниоца, најчешће, носе рукавице.¹³⁷ Када је реч о објектима напада разбојништва и разбојничке крађе, то су правна и физичка лица, односно сви облици својине. Непосредни објекти напада се, најчешће јављају банке, поште, трговинске радње, јувелирске радње, мењачнице, бензинске пумпе, робне куће, угоститељски и туристички објекти. Што се тиче физичких лица на мети напада су благајници, поштари, преносиоци новца, пословође продавница, продавци на сајмовима, вашарима, пијацама, таксисти, возачи теретних моторних возила, малолетници на путу до школе и из школе, као и грађани у својим становима и кућама, тј. особе које преносе новац.¹³⁸

Највећи број разбојништава одиграва се у вечерњим часовима. У зимским месецима мрак пада раније, а у вечерњим часовима по правилу у продавницама, банкама или поштама има највише новца. Такође, разбојници се под окриљем мрака лакше одлучују на извршење кривичног дела, јер је мања вероватноћа да буду виђени.¹³⁹

Изнуда, односно уцена се врше тако што учинилац непосредно, директно према потенцијалном оштећеном лицу примењује силу или вербалну претњу те на тај начин присиљавају оштећеног да сам нешто учини или не учини на штету своје или туђе имовине. Такође изнуда и уцена се врше и тако што учинилац на посредан начин: путем телефона, порука послатих преко мобилног телефона или путем интернета, односно преко другог лица прети потенцијалном оштећеном стављајући му у изглед наношење каквог зла или срамоте, било њему лично или њему блиском лицу.¹⁴⁰

¹³⁷ М. Матијевић, М. Марковић, *Криминалистика*, Нови Сад, 2013. године, стр. 363.

¹³⁸ Ж. Алексић, М. Шкулић, *Криминалистика*, Београд, 2007. године, стр.363.

¹³⁹ Д. Коларевић, М. Пауновић, *op.cit.*, стр. 162.

¹⁴⁰ О. Лајић, Д. Маринковић, *Практикум из криминалистике методике*, Београд, 2010. године, стр. 138.

6.4 Откривање учинилаца

Благовремено добијена и потпуна обавештења о врсти и локацији кривичног догађаја омогућају брз излазак припадника полиције на место на којем се он одиграо. Постоји велики број извора из којих органи унутрашњих послова могу сазнати о детаљима везаним за кривично дело и учиниоца. Ти извори најчешће укључују: жртве, сведоке, осумњичене, места извршења кривичног дела, обавештајне базе података и подаци који се прикупљају на друге начине, као што је нпр. снимак безбедносних камера преко којег често може да се идентификује учинилац дела разбојништва (било визуелно или кроз анализу његовог начина извршења). Оперативни доказни материјал може имати различите облике (документи, изјаве, физички предмети). Највећи број информација о кривичном делу генерише сам чин извршења дела. Нажалост, полиција успева да открије само један део информација, од чега не све не постану докази који ће се користити на суду. Циљ полиције, нарочито криминалисте, је да максимизира број расположивих доказа како би их учинио доступним суду. На лицу места могу се наћи трагови настали кретањем учиниоца и других лица, трагови средства извршења. Трагови учиниоца могу да буду: трагови папиларних линија, обуће, биолошки трагови, трагови употребљеног превозног средства исл. Трагови средства извршења могу да буду делови оружја/оруђа, трагови испалења, трагови дејства хладног оружја итд. На основу трагова могуће је констатовати и број учинилаца. Код разбојништава се често сачињава фото-робот учиниоца на основу описа оштећеног.¹⁴¹

Код откривања учинилаца и разјашњавања разбојништва и разбојничке крађе посебну пажњу треба обратити на трагове и предмете који су пронађени и фиксирани на самом месту извршења разбојништва и подвргнути их вештачењу као и на одређене информације које су добијене од оштећених и очевидаца. Карактеристичне индиције за откривање разбојништва пре свега су: мотив, знање, вештина, навика, познавање прилика на месту извршења, телесна својства, начин

¹⁴¹ З. Бурђевић, Н. Радовић, *op.cit.*, стр. 40-42.

извршења, поседовање или растурање предмета, расипање новца као и физичко дејство кривичног дела на учиниоца, што посебно долази до изражаја у случају проналажења осумњиченог лица.¹⁴²

У циљу откривања учинилаца ових кривичних дела треба предузети праћење одређених лица која су склона вршењу имовинских дела и насилничком понашању, као и лица која су већ раније осуђивана за разбојништво или разбојничку крађу, а налазе се на подручју одређеног органа унутрашњих послова. Када се открије осумњичено лице, потребно је да се приступи његовом детаљном личном прегледу, а то се врши у циљу да се пронађу одређени трагови који би указивали на то да је он учинилац дела, те је потребно извршити претресање стана и других просторија због могућности проналаска предмета који су прибављени вршењем разбојништва и разбојничких крађа. Откривањем осумњиченог омогућава се да се трагови и предмети који су пронађени и подвргнути вештачењу доведу у везу са осумњиченим. Такође трагови биолошког порекла које је оставио за собом осумњичени, делови одеће, лични предмети остављени или изгубљени на лицу места као и други трагови и предмети се могу упоредити како би се доказала присутност осумњиченог на лицу места и његово учешће у извршењу тог конкретног кривичног дела.¹⁴³

Код откривања учинилаца кривичних дела уцене и изнуде и њиховог лишавања слободе, најповољнија ситуација је пријава оштећеног и пристанак на сарадњу, без обзира на то да ли је већ поступао по захтевима уцењивача (изнуђача). Полиција заједно са оштећеним организује примопредају новца и евентуално компромитујућег материјала ако се ради о уцени. Новац који је намењен учиниоцима ових кривичних дела пре саме предаје се обележава се серијски броје новчаница, уз могућност посипања сребронитрата или друге прашкасте супстанце по њему, која има особину да у додиру са прстима, при узимању новчаница, обоји кожу, што је доказ контакта новца и руку.

Лице које носи новац учиниоцима, прате полицијски службеници који спроводе тајно праћење и снимање. По преузимању новца од стране учиниоца

¹⁴² М. Бошковић, *op. cit.* стр. 148.

¹⁴³ М. Матијевић, М. Марковић., *op. cit.* стр. 367.

дела, приступа се његовом лишењу слободe. Од лица које је преузело новац привремено се одузимају предмети. Видљиве промене на рукама лица које је преузело новац констатују се фотографисањем и путем записника.¹⁴⁴ Докази прикупљени на тај начин стварају необориву претпоставку да је лице које је преузело новац или учинилац дела или саучесник у извршењу овог дела.

¹⁴⁴ И. Фејеш, О. Лајић, *Криминалистичка методика*, Нови Сад, 2014. године, стр. 186.

7. ИМОВИНСКА КРИВИЧНА ДЕЛА СА ЕЛЕМЕНТИМА ПРИНУДЕ У СУДСКОЈ ПРАКСИ

Кривична дела против имовине су врло учестала на нашим просторима. Да бисмо пажљиво извршили истраживање везано за ова кривична дела, у овом раду биће коришћени основни статистички подаци Републичког завода за статистику. С обзиром на то да ова кривична дела припадају групи кривичних дела против имовине, требало би направити кратак осврт на одређени период, тачније период од 2012. до 2016. године, који се односи на број свих пресуђених кривичних дела која припадају овој групи.

Табела 1. Пријављена пунолетна лица према кривичном делу 2012-2016

Кривично дело	2016	2015	2014	2013	2012
разбојничка крађа	36	109	112	133	134
разбојништво	702	3494	3110	2818	3212
уцена	12	36	16	21	17
изнуда	86	167	143	179	201
неовлашћено коришћење туђег возила	217	2413	1743	1765	2393
Укупно	1049	6212	4981	4916	5957

На основу података који су приказани у овој табели можемо да приметимо да број пријава за разбојничку крађу показује приметан тренд смањивања сваке године. Што се тиче осталих дела која су приказана у овој табели примећујемо такође и да пријаве за кривично дело разбојништва осцилују сваке године а битно се смањују 2016. године, док је број кривичних дела уцена и изнуда приближно

једнак без неких значајнијих промена изузев 2016. године где је уочљиво смањење пријава за ова дела. Што се тиче кривичног дела неовлашћено коришћење туђег возила немамо прецизне податке о томе колики је број учињен под принудом.

Након што смо приказали број пријављених лица за наведена кривична дела сада ћемо приказати статистичке податке о броју осуђених лица и изреченим санкцијама у периоду од 2012. до 2016. године.

Табела 2. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама 2016.. године

Кривична дела	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	У кућном затвору	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашено кривим а ослобођено од казне
Против имовине	1053	754	13	145	122	2		6	1
Разбојничка крађа	36	30	-	4	2	-	-	-	-
Разбојништво	702	575	2	26	93	1	-	5	-
Неовлашћено коришћење туђег возила	217	102	11	89	12	1	-	1	1
Изнуда	86	50	-	22	14	-	-	-	-
Уцена	12	7	-	4	1	-	-	-	-

Видимо да је у 2016. години највише осуђених пунолетних учинилаца кривичног дела разбојништва, затим одмах на другом месту по броју осуда је дело неовлашћено коришћење туђег возила, док су остала три кривична дела имала знатно мањи удео. По питању кажњавања за разбојништво и разбојничку крађу у скоро свим случајевима је примењивана казна затвора, а ређе казна кућног затвора. Слично, само у мањем проценту важи за дела изнуде и уцене, с тим што је код ових дела примењивана и условна осуда, док је за кривично дело

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

неовлашћеног коришћења туђег возила у скоро пола случајева примењивана условна осуда.

Табела 3. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама 2015 . године

Кривична дела	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	У кућном затвору	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашено кривим а ослобођено од казне
Против имовине	977	672	23	177	96	5	-	3	1
Разбојничка крађа	26	21	-	3	2	-	-	-	-
Разбојништво	659	527	3	43	81	1	-	3	1
Неовлашћено коришћење туђег возила	199	78	20	92	5	4	-	-	-
Изнуда	83	43	-	33	7	-	-	-	-
Уцена	10	3	-	6	1	-	-	-	-

Према расположивим подацима може се видети да је у 2015. години број осуђених лица за кривична дела разбојничка крађа и уцена смањен у односу на претходне године. Највише је било осуђених за кривично дело разбојништво. У највећем броју случајева за сва дела осим уцене изрицана је казна затвора, док је код уцене у највећем броју случајева изречена условна осуда. За неовлашћено коришћење туђег возила у више од половине случајева изречена је новчана казна или условна осуда.

Табела 4. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама 2014. године

Кривична дела	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашено кривим а ослобођено од казне
Против имовине	1244	1007	30	183	6		14	4
Разбојничка крађа	20	19	-	1	-	-	-	-
Разбојништво	826	763	2	47	-	-	14	-
Неовлашћено коришћење туђег возила	269	137	28	97	6	-	-	1
Изнуда	121	83	-	35	-	-	-	3
Уцена	8	5	-	3	-	-	-	-

Из приказане табеле видимо да је 2014. године учиниоцима за сва кривична дела највише изречена казна затвора. Мали је број осуђених за кривично дело уцене, али је зато број осуђених лица за кривично дело разбојништво већи у односу на претходне године. Казна затвора је изрицана у већини случајева за кривична дела изнуде и неовлашћеног коришћења туђег возила, као и у великој већини случајева разбојништва.

Табела 5. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама 2013. године

Кривична дела	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашено кривим а ослобођено од казне
Против имовине	1145	901	20	206	4	1	13	-
Разбојничка крађа	39	33	-	5	-	-	1	-
Разбојништво	752	698	3	39	-	1	11	-
Неовлашћено коришћење туђег возила	229	107	17	101	4	-	-	-
Изнуда	113	58	-	54	-	-	1	-
Уцена	12	5	-	7	-	-	-	-

У 2013. години највише је било осуђених за кривична дела разбојништво и неовлашћено коришћење туђег возила. Приметно је благо повећање броја осуђених за кривично дело уцене у односу на претходне године. По питању кажњавања за разбојништво, разбојничку крађу и неовлашћено коришћење туђег возила, највише је изрицана казна затвора, док је за кривична дела уцене и изнуде скоро у једнакој мери са казном затвора изрицана условна осуда.

Табела 6. Осуђена пунолетна лица према кривичном делу и изреченим кривичним санкцијама 2012. године

Кривична дела	Укупно	Затвор	Новчана казна	Условна осуда	Рад у јавном интересу и одузимање возачке дозволе	Судска опомена	Васпитна мера	Проглашено кривим а ослобођено од казне
Против имовине	1101	887	25	161	13	-	14	1
Разбојничка крађа	44	38	-	-	6	-	-	-
Разбојништво	691	649	1	29	2	-	9	1
Неовлашћено коришћење туђег возила	250	123	22	95	5	-	5	-
Изнуда	108	73	2	33	-	-	-	-
Уцена	8	4	-	4	-	-	-	-

Из наведене табеле видимо да је 2012. године је највише било осуђених за кривично дело разбојништво. У подацима за посматрану годину видимо да за разбојничку крађу није уопште изрицана условна осуда ни новчана казна, док за разбојништво јесте. Кривично дело уцене је најређе чињено и то у свега осам случајева. Казна затвора била је најчешће изрицана за остала 4 кривична дела, нарочито за дело разбојништва. Изрицање условне осуде је било често само за неовлашћено коришћење туђег возила.

Из приказаних статистичких података може се закључити да од имовинских кривичних дела са елементима принуде, убедљиво се најчешће врши кривично дело разбојништва и у том погледу је суд највише изрицао осуђујуће пресуде са казном затвора. После овог дела по учесталости следи неовлашћено коришћење туђег возила, док је кривично дело уцене веома мало заступљено.

Када је у питању кажњавање, казна затвора се генерално највише примењује, нарочито се примењује код кривичних дела разбојништва и разбојничке крађе. Новчана казна је у односу на остала дела изрицана само за дело неовлашћеног коришћења туђег возила. Условна осуда се у већем уделу примењује само за кривична дела изнуде, уцене и неовлашћеног коришћења туђег возила.

8. ЗАКЉУЧАК

Сходно свему што смо до сада рекли истичемо да је имовина одувек имала, а и данас има веома важну улогу у сваком друштву. Значај овог института огледа се у чињеници да је имовина заштићена Уставом Републике Србије, а на међународном плану бројним међународним докуметима. Због свог значаја, имовина је одувек била предмет правне заштите у свим друштвима. Међутим, кривичноправна заштита остварује се тек кад дође до повреде или угрожавања имовине употребом силе, претње, изнудом, уценом и сл. То показује да је кривичноправна заштита имовине супсидијарне природе. Имовинска кривична дела су најзаступљенија у пракси. Међу овим кривичним делима посебно су значајна била за овај рад кривична дела која се врше уз употребу принуде и то су код нас кривично дело разбојничке крађе, разбојништва, изнуда и уцена. Ова кривична дела су друштвено опаснија од осталих кривичних дела против имовине, јер се врше употребом принуде и остављају тешке последице по жртве. Њих прати претња насиљем или примена насиља те зато изазивају додатан страх код грађана. Такође треба додати да се испољавање насиља код ових криминалних понашања приметно врши на све бруталнији начин.

За сва ова дела карактеристично је да на страни учиниоца мора да постоји одређена намера за прибављања противправне имовинске користи и да се врше употребом принуде. Оно што бих навео као још једну заједничку карактеристику јесте и то што не постоји јасан профил жртве већ жртве могу бити сви слојеви становништва.

Имовинска кривична дела са елементима принуде карактерише висок удео рецидивизма (поврата). Данас смо сведоци да је број ових кривичних дела у порасту вероватно због лошег материјалног стања и свеукупног сиромаштва у држави. У последње време можемо чути путем средстава јавног информисања да чак и малолетници који су млађи од 14 година врше ова кривична дела, а нарочито разбојништва и разбојничке крађе. Из свега тога може се закључити да је казнена политика за ова дела блага, зато што судови када год им закон дозвољава користе институт ублажавања казне, док у случајевима у којим нема услова за ублажавање казне, учиниоци се осуђују на мале затворске казне. У том погледу држава би

морала да предузме све неопходне мере да се број ових кривичних дела смањи. Један од начина је да државни органи адекватније реагују, пронађу учиниоце и изведу их пред лице правде у најбржем могућем року. На тај начин би се свим потенцијалним извршиоцима ставило до знања да се вршење ових кривичних дела не исплати, али такође и да се уведе могућност да малолетни учиниоци ових кривичних дела буду адекватно кажњени. На тај начин би се потенцијални извршиоци ових дела одвратили од њиховог вршења јер знају да их чека оштра казнена политика и да се вршење ових дела неће толерисати. Такође би и државни органи морали да раде више на координираној сарадњи како би се жртвама или потенцијалним сведоцима ових дела пружила адекватна заштита и како би могли слободно да пријаве учиниоце без бојазни од могуће освете односно да ће им се извршиоци касније осветити што су их пријавили. Стиче се утисак да број ових кривичних дела неће у скоријој будућности да се смањи, чак напротив биће их све више јер је све веће раслојавање у друштву на мали број богатих и велики број сиромашних.

9. Литература

Атанацковић Д., *Кривично право- посебни део*, Београд, 1981.

Алексић Ж., Шкулић М., *Криминалистика*, Београд, 2007.

Arrington R., *Crime prevention*, Sudbury, 2007.

Бошковић М., *Криминалистика методика*, Београд, 1995.

Бошковић Г., *Организовани криминал*, Београд, 2011.

Бошковић М., Марковић М., *Криминологија са елементима виктимологије*, Нови Сад, 2015.

Бабић И., *Увод у грађанско и стварно право*, Београд, 2016.

Богојевић Р., Основне криминолошке карактеристике и пенолошка обележја учинилаца имовинског криминалитета, докторска дисертација, Ниш, 2016.

Бингулац Н., Разбојништво и разбојничка крађа – кривичноправни и криминалистички аспект, *Право теорија и пракса*, Број 07-09/2013, стр.103.

Burkoff J., Weaver R., *Inside criminal law*, New York, Aspen publishers, 2008.

Вуковић М., Имовинска кривична дјела са елементима принуде, *Безбједност - полиција - грађани*, година XII, број 1–2/16, стр.298.

Вуковић С., *Превенција криминала*, Београд, 2010.

Вуковић М., Благојевић Г.: Материјалноправни појам кривичног дела изнуде, *Безбједност - полиција - грађани*, година XI, број 3–4/15, стр. 337.

Грубач М., *Кривично процесно право*, Београд, 2013.

Дујмовић З., Основне карактеристике имовинског криминалитета у Републици Хрватској, *Дефектологија*, Загреб, број 1-2, 1992, стр. 221.

Ђурић А., *Мотив у кривичном праву*, докторска дисертација, Ниш, 2006.

Ђурђић В., Јовашевић Д., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2010.

Ђорђевић Ђ., *Кривично право*, Београд, 2011.

Ђурђевић З., Радовић Н., *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012.

Ђурђић В., Јовашевић Д., *Кривично право- посебни део*, Ниш, 2012.

- Ђукић С., Имовински деликти као појавни облици криминалитета и економско-социјални криминогени фактори, *Војно дело*, 5/2017, Београд, стр.117-119.
- Ђорђевић Ђ., *Кривично дело пљачке*, магистарски рад, Ниш, 1989.
- Ђорђевић Ђ., Кривично дело разбојничке крађе у савременом кривичном праву, *Архив заправне и друштвене науке*, Београд, број 1/2, 2002, стр. 37-66.
- Живановић Т., *Основи кривичног права Краљевине Југославије*, Београд, 1939.
- Живановић Т., *Основи кривичног права*, Београд, 1923.
- Живановић Т., *Законски извори кривичног права Србије и историјски развој његов и њеног кривичног правосуђа од 1804 до 1865.*, Београд, 1967.
- Жарковић М., *Криминалистичка тактика*, Београд, 2010.
- Здравковић Љ., *Разбојништво - кривичноправни и криминалистички аспект*, Правни факултет, Ниш, 2009.
- Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2006.
- Игњатовић, Ђ., Појам и етиологија насилничког криминалитета, *Зборник радова CRIMEN II*, број 2/2011, Београд, стр. 180.
- Игњатовић Ђ., Симеуновић-Патић Б., *Виктимологија*, Београд, 2011.
- Јовић М., Принуда у кривичном праву, *Безбедност*, Београд, број 2, 2002, стр. 275.
- Јакшић Д., Давидовић Д., Развој казненог система у кривичном праву Србије, *Специјална едукација и рехабилитација*, Вол. 12, бр. 4, Београд, 2013, стр. 525-538.
- Јовашевић Д., Кривично дело разбојничке крађе и разбојништва у теорији, пракси и упоредном законодавству, *Безбедност*, 2/2002, Београд 2002, стр. 252.
- Јовашевић, Д. *Коментар Кривичног Закона Републике Србије са судском праксом*, Београд, 2003.
- Јовашевић Д., *Кривично право - посебни део*, Ниш, 2014.
- Јовашевић Д., *Кривично право – посебни део*, Београд, 2017.
- Јоксић И., Митрић В., Луговац М., Кривично дело разбојништва у законодавству и пракси, *Војно дело*, 5/2017, Београд, стр. 144.
- Кандић Љ., *Одабрани извори из опште историје државе и права*, Београд, 1988.
- Кркљуш Љ., *Одабрани извори из правне историје српског народа*, Нови Сад, 2003.

- Кркљуш Љ., *Правна историја српског народа*, Нови Сад, 2004.
- Костић М., *Деца убице*, докторска дисертација, Правни факултет Ниш, 2000.
- Коларевић Д., Пауновић М., Истраживање криминалистички релевантних обележја кривичног дела разбојништва, *Култура полиса*, год. XIV (2017), бр. 33, стр. 155-176.
- Коларевић Д., *Психологија криминала*, Београд, 2012.
- Константиновић-Вилић С., Николић-Ристановић В. костич М., *Криминологија*, Ниш, 2012.
- Canter D., *Criminal psychology*, New york, 2017.
- Линдгрен М., Николић-Ристановић В., *Жртве криминалитета, међународни контекст и ситуација у Србији*, Београд, 2011.
- Лазаревић Љ., Вучковић Б., Вучковић В., *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004.
- Лајић О., Маринковић Д., *Практикум из криминалистике методике*, Београд, 2010.
- Лиаковски Т., Намера стицања противправне имовинске користи као кривичноправна категорија, *Билтен правне службе ЈНА*, Београд, број 6, 1963, стр. 8.
- Лазаревић Љ., *Кривично право - посебни део*, Београд, 2000.
- Лазаревић Љ., *Коментар Кривичног закона Републике Србије*, Београд, 1995.
- Мрвић Петровић Н., *Кривично право- посебни део*, Београд, 2014.
- Maguire M., Morgan P., ReineP. r, *The Oxford Handbook of Criminology*, Oxford, Clarendon Press, 1994.
- Matthews. R., *Armed robbery*, New York, 2002.
- Маринковић Д., Лајић О., *Криминалистичка методика*, Београд, 2016.
- Матијевић М., Марковић М., *Криминалистика*, Нови Сад, 2013.
- Надрљански С., Имовинска кривична дела, у *Зборнику радова: Криминалитет у транзицији*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2007, стр. 118–119.
- Николић, Д., *Кривични законик Кнежевине Србије*, 1991, Ниш.

Пихлер С., Кривично право Србије за време Првог устанка (1804-1813), *Зборник института за криминологија и социолошка истраживања*, Београд, број 4, 1975, стр. 209–210.

Петровић Б., Нови Кривични Законик за Краљевину Југославију и идеје троедног (трипартитног) система у науци Кривичног Права, *Бранич*, 1929, стр. 114-118.

Радовановић М., Ђорђевић М., *Кривично право - посебни део*, Београд, 1977.

Раденовић З., Методика откривања и разјашњавања кривичног дела разбојништва и разбојничке крађе, *ПРАВО – теорија и пракса*, број 10-12 / 2016, стр.36.

Скакавац Т., Кривично дело разбојништва - кривичноправни и упоредни аспект, *CIVITAS*, број 2, стр. 108.

Стојановић З., Перић О., *Кривично право- посебни део*, Београд, 2006.

Срзентић Н., Стајић А., *Кривично право, општи и посебан део*, Сарајево, 1968.

Симић-Јекић З., Утврђивање мотива дела и судска пракса, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право*, број 1-2, Београд, 1983, стр. 116.

Симић З., Одређивање користољубља у кривичном праву, *Анали Правног факултета у Београду*, број 4, Београд, 1968, стр. 450–451.

Симић М., *Кривично дело изнуде*, магистарска теза, Београд, 2002.

Стојановић З., *Кривично право, општи део*, Београд, 2006.

Стојановић З., *Коментар кривичног законика*, Београд, 2009.

Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2016.

Срзентић Н., Стајић А., Лазаревић Љ., *Кривично право- општи део*, Београд, 1996.

Симић И., *Кривични законик-практична примена*, Београд, 2007.

Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2016.

Стојановић З., *Коментар Кривичног законика*, Београд, 2009.

Стојановић З., *Кривично право- општи део*, Београд, 2012.

Стојановић З., О појму претње у кривичном праву, *Журнал за криминологију и право*, Београд, 2013, стр. 5.

Франк С., Појам имовине у казненом праву, *Годишњак Правног факултета Свеучилиштва у Загребу*, посебни отисак, Загреб, 1941, стр. 10.

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

Fisher B.S., S.P. Lab S. P., .Encyclopedia of victimology and crime prevention, sage publications, London, 2010.

Фејеш И., Лајић О., Криминалистичка методика, Нови Сад, 2014.

Чејовић Б., *Кривично право- општи део*, Београд, 1997.

Чејовић Б., *Кривично право- посебни део*, Горњи Милановац, 1978.

Чубински М., *Научни и практички коментар Кривичног законика Краљевине Југославије од 27. јануара 1929. године*, Београд, 1930.

Шепаровић З., *Кривично право- посебни део*, Загреб, 1979.

Шетка Г., Благојевић Г., *Анализа стања насилничког криминалитета у Републици Српској, Безбједност - полиција - грађани*, година IX, број 3-4/13.

Прописи:

Европске конвенције о људским правима и основним слободама, доступно на сајту https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_SRP.pdf

Устав Републике Србије, Службени Гласник РС, број 96/2006.

Кривични закон Републике Србије Службени гласник СРС, број 26/77, 28/77, 43/77, 20/79, 24/84, 39/86, 51/87, 6/89, 42/89, 21/90 и Службени гласник РС, број 16/90, 49/92, 23/93, 67/93, 47/94, 17/95, 44/98, 10/02, 39/03 и 67/03

Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 и 94/2016

Кривични законик за Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца од 27. јануара 1929. године, прво издање, Београд, 1929.

Кривични законик Савезне Републике Немачке са Уводним законом за Кривични законик Војнокривичним законом, Београд, 1998.

Кривични законик ФНРЈ, Службени лист ФНРЈ, број 13/51

Казнени закон, Народне новине, број 125/11, 144/12, 56/15 и 61/15, 101/17

Кривичен законик, Службени весник на Република Македонија, број 37/96, Закон за изменување и допулнување на Кривичниот законик, Службен весник на Република Македонија, број 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 7/08,

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 185/11, 142/12, 166/12, 55/13, 82/13, 14/14, 27/14, 28/14, 115/14, 132/14, 160/14, 199/14, 196/15 и 226/15, 97/17

Кривични законик Црне Горе, Службени лист РЦГ, број 70/2003, 13/2004, 47/2006 и Службени лист ЦГ, број 40/2008, 25/2010, 32/2011, 40/2013 и 56/2013, - испр., 14/2015, 42/2015, 58/2015 - др. закон, 44/2017 и 49/2018

Закон о потврђивању конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола Сл. лист СРЈ - међународни уговори, бр. 6/2001

Интернет сајтови:

<http://www.politika.rs>

<http://www.prevara.info>

www.gesetze-im-internet.de

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Рад је резултат намере да се детаљније изуче имовинска кривична дела са елементима принуде, њихови учиниоци и последице које ова дела изазивају.

Имовински криминалитет је најзаступљенији вид криминалитета, нарочито у развијеним земљама и земљама у транзицији. Као групни заштитни објекат имовина се код највећег броја кривичних дела из ове групе појављује у виду покретне ствари, често у виду новца. Утицај на појаву имовинских кривичних дела имају и друштвене неједнакости и растући јаз између богатих и сиромашних.

Имовинске деликте може да карактерише и употреба насиља односно принуде, управо су таква кривична дела предмет изучавања у овом раду. Физичка сила и претња према жртви су основна метода и/или средство извршења деликта. Том врстом обухваћена су кривична дела као што су разбојништво, разбојничка крађа, изнуда и уцена. Последњих година знатно је повећан број разбојништава које се испољава у проширеном избору начина и средстава принуде, а учесталија су и разбојништва с телесним повредама и смртним исходом. У вези с тим, учача се феномен професионализма који је за разбојништва карактеристичнији од обичних крађа. Ови имовински деликти, поред намере присвајања противправне имовинске користи, имају јединствено, опште обележје, које их међусобно повезује: последица је оштећење жртве којој се физичком силом или претњом наноси физички или психички бол, мањег или већег интензитета, што може довести до привременог или трајног оштећења здравља жртве. Управо највише из тог разлога ова криминална понашања изазивају велики страх у друштву.

Поред теоријских излагања о имовинском криминалитету и излагања о имовинским кривичним делима са елементима принуде у упоредном праву, општој правној историји, у раду су приказана ова кривична дела кроз домаће позитивно законодавство, криминолошки и криминалистички аспект. У криминолошком и криминалистичком аспектима највише се говори о наведеним деликтима као

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

друштвеном феномену, последицама по жртве и ко су најчешће жртве ових дела, начинима сазнања полиције да је неко од ових дела извршено, средствима и начинима њиховог испољавања као и најефикаснијим начинима откривања учинилаца имовинских деликата са елементима принуде. У раду су приказани и статистички подаци везани пре свега за санкције које суд изриче учиниоцима ових кривичних дела у Републици Србији.

Кључне речи: *Имовински криминалитет, насиље, разбојништво, друштвена опасност, санкције.*

SUMMARY AND KEY WORDS

Property crimes with elements of compulsion – the aspects of criminal law and criminalistics.

The written work is the result of the intention to more thoroughly investigate property crimes with elements of compulsion, their perpetrators and the consequences that these actions are causing.

Property crime is the most common type of crime, particularly in developed countries and countries in economic transition. As group protective object, property appears in the majority of criminal offenses in this group in the form of moving things, often in the form of money. Social inequalities and a growing gap between the rich and the poor also have an impact on the appearance of property offenses.

Property offenses may also be characterized by the use of violence or coercion, precisely such crimes are the subject of study in this written work. Physical force and threat to the victim are the basic method and/or means of executing a delict. This type includes crimes such as robbery, robbery theft, extortion, and blackmail. In recent years, there has been a significant increase in the number of robberies in expanded choice of ways and means of coercion, there are more frequent robberies with physical injuries and deaths. In this regard, the phenomenon of professionalism is noticed that is more characteristic for robbery than ordinary theft. These property crimes, in addition to the intention of appropriating unlawful property gain, have a unique, general characteristic that connects them: the consequence is the damage to a victim by physical or mental pain, of a lower or greater intensity, by physical force or threat, which can lead to temporary or permanent damage to the health of the victim. It is for this reason that these criminal behaviours cause great fear in society.

In addition to theoretical exposures on property crime and exposure to property offenses with elements of coercion in comparative law, general legal history, this written work presents these crimes through domestic positive legislation, criminological and criminalistic aspects. In the criminological and criminalistic aspect, the above-mentioned

Имовинска кривична дела са елементима принуде-криминалистички и кривично-правни аспект

crimes are the most talked about as social phenomenon, the consequences for the victim they inflict, and who are most often the victims of these crimes, also ways of knowing by police that any of these works have been done, the means and ways of their manifestation, as well as the most effective ways of discovering the actors of property crimes with elements of coercion. The written paper also presents statistical data related primarily to the sanctions imposed by the court on the perpetrators of these crimes in the Republic of Serbia.

Key words: *Property crime, violence, robbery, social danger, sanctions.*

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Предраг димитријевић рођен је у Нишу 12.12.1990. године. Основно образовање стекао је у школи “Иван Горан Ковачић” у Нишкој бањи, средње образовање стекао у Прехрамбено-хемијској школи у Нишу, коју је завршио 2009. године. После средње школе уписује факултет и 2014. године завршава основне академске студије криминалистике на Криминалистичко-полицијској академији у Београду, на безбедносном смеру, и стиче звање дипломирани криминалиста. Полиглота, служи се са више језика а течно говори енглески. Барата са неколико борилачких вештина и мајстор је кинеске борилачке уметности кунг-фу. На Факултету заштите на раду у Нишу дипломирао је 2017. године. на инжењерству заштите животне средине и управљању комуналним системима, где је написао рад из области заштите здравља.